圣临终智大乘经暨经注二篇

藏汉对照本简体

圣临终智大乘经暨经注二篇

题　解

《圣临终智大乘经》为莲花生大士建议吐蕃赞普王室，列入日课的五部或十部日课法事用途的经典之一。本经文约义丰，历来皆十分受到重视。佛陀于本经中直接开显诸法自性清净光明、佛果不假外求等义理，事理并举、兼叙真俗二谛。因此，本经也被视为直显大手印与大圆满见地的大乘法门，广受藏地各宗派祖师（例如：冈波巴大师［སྒམ་པོ་པ། 1079-1153］、萨钦．贡噶宁波［ས་ཆེན་ཀུན་དགའ་སྙིང་པོ། 1092–1158］、龙钦巴大师［ཀློང་ཆེན་པ། 1308-1364］）推崇与引用。

成书于 9 世纪上半叶的藏文佛经译本目录《邓噶目录》（དཀར་ཆག་ལྡན་དཀར་མ）之中，已收录本经。由此可知，本经属于前译时期的经典。但原经的译者则未可知。

在德格版的《丹珠尔》大藏经中，收录二篇本经释论，分别为：慧海（Prajñāsamudra，生卒时期不详）的《圣临终智经注》（以下简称慧海《疏》），以及寂天（Śāntideva，685-763）的《圣临终智经释》（以下简称寂天《释》）。

慧海其人生平不详，《疏》的译者与翻译时间也同样不详。但从《疏》中多处征引《入楞伽经》的经文做为教证来看，慧海似乎是位瑜伽行派的追随者。慧海在《疏》中批注了原经的所有文字，根据主题而阐明各段大意与单词释义，层次栉比，是较详尽的释论，属于注、疏兼备的释论。

由印度和尚法王（Dharmarāja，circa 11th）与桑嘎译师．帕巴谢饶

（ཟངས་དཀར་ལོ་ཙྪ་བ་འཕགས་པ་ཤེས་རབ། 1020-?）合译的寂天《释》，在释经风格方面，则与慧海《疏》相当不同。首先，寂天《释》中所引原经的序分与流通分，数处细节乃是《甘珠尔》原经以及慧海《疏》所无；至于正宗分的内容，则几乎无异。其次，寂天《释》并未逐句解释本经，对于义理的讨论则相对多些；且寂天《释》中所引用的文献，除了少数《般若经》之教证外，多为中观宗的论典（其中不乏许多尚未汉译与出处未详者）。又，在寂天《释》中，引用了寂天本人的作品《集学论》。由于这种引文方式较为罕见，此外译文中在征引《集学论》时，使用了敬语 གསུངས（说）做为译词。这些细节的存在，不禁使人存疑：寂天《释》或许并非出自于寂天本人的手笔，而是后来的中观学者所撰，托寂天之名传世而已。关于寂天《释》的内容，需考证之处尚多，我们于此译文中所做之考察，尚无法满足学术研究者之兴趣。不足之处，还望方家惠予指导斧正。

本经始于虚空藏菩萨向佛陀请教“菩萨临命终时，应如何看待自心”。为答此问，佛陀提醒虚空藏：菩萨应当“修习”临终智。所谓的修习，也就是数数思惟、分别观想。这意味着，临终智法门不仅是临终时的口诀教授，更是每日都需串习思惟的微妙法义。

{D122} ༄༅། །རྒྱ་གར་སྐད་དུ། ཨཱརྻ་ཨཱ་ཏ་ཛྙཱ་ན་ནཱ་མ་མ་ཧཱ་ཡཱ་ན་སཱུ་ཏྲ།

[153a.1]བོད་སྐད་དུ། འཕགས་པ་འདའ་ཀ་ཡེ་ཤེས་ཞེས་བྱ་བ་ཐེག་པ་ཆེན་པོའི་མདོ།

[153a.1]སངས་རྒྱས་དང་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཐམས་ཅད་ལ་ཕྱག་འཚལ་ལོ། །

[153a.1]འདི་སྐད་བདག་གིས་ཐོས་པ་དུས་གཅིག་ན། བཅོམ་ལྡན་འདས་འོག་མིན་ལྷའི་རྒྱལ་པོའི་ཁང་བཟངས་ན་བཞུགས་ཏེ་འཁོར་ཐམས་ཅད་ལ་ཆོས་སྟོན་པ་དང་། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ་ནམ་མཁའི་སྙིང་པོས་བཅོམ་ལྡན་འདས་ལ་ཕྱག་འཚལ་ནས་འདི་སྐད་ཅེས་གསོལ་ཏོ། །བཅོམ་ལྡན་འདས་བྱང་ཆུབ་སེམས་[153a.3]དཔའ་ནམ་འཆི་ཁ་མའི་སེམས་ཇི་ལྟར་བལྟ་བར་བགྱི།

[153a.3]བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། ནམ་མཁའི་སྙིང་པོ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ནམ་འཆི་བའི་དུས་ཀྱི་ཚེ་འདའ་ཀ་ཡེ་ཤེས་བསྒོམ་པར་བྱའོ། །དེ་ལ་འདའ་ཀ་ཡེ་ཤེས་ནི་ཆོས་ཐམས་ཅད་རང་བཞིན་གྱིས་རྣམ་པར་དག་པས་ན་དངོས་པོ་མེད་པའི་འདུ་ཤེས་རབ་ཏུ་བསྒོམ་པར་བྱའོ། །ཆོས་ཐམས་ཅད་བྱང་ཆུབ་ཀྱི་སེམས་སུ་འདུས་པས་ན་སྙིང་རྗེ་ཆེན་པོའི་འདུ་ཤེས་རབ་ཏུ་བསྒོམ་པར་བྱའོ། །ཆོས་ཐམས་ཅད་རང་བཞིན་གྱིས་འོད་གསལ་བས་ན་མི་དམིགས་པའི་འདུ་ཤེས་རབ་ཏུ་བསྒོམ་པར་བྱའོ། །དངོས་པོ་ཐམས་ཅད་མི་རྟག་པས་ན་ཅི་ལ་ཡང་མི་ཆགས་པའི་འདུ་ཤེས་རབ་ཏུ་བསྒོམ་པར་བྱའོ། །སེམས་རྟོགས་ན་ཡེ་ཤེས་ཡིན་པས་ན་སངས་རྒྱས་གཞན་དུ་མི་བཙལ་བའི་འདུ་ཤེས་རབ་ཏུ་བསྒོམ་པར་བྱའོ། །

圣临终智大乘经

藏汉对照本简体

梵语：Āryātyayajñānanāmamahāyānasūtra.

藏译：'phags pa ’da’ ka ye shes theg pa chen po’i mdo/

汉译：圣临终智 * 大乘经

顶礼一切佛、菩萨。

如是我闻：一时，世尊在色究竟天王殊妙楼阁，为众眷属说法。虚空藏菩萨摩诃萨顶礼世尊已，白世尊言：“世尊！菩萨应云何观临终心？”

世尊告曰：“虚空藏！菩萨临命终时，应修临终智。是中，临终智者，谓：一切法自性清净故，应修无实想。
一切法集于菩提心故，应修大悲想。
一切法自性光明故，应修不可得想。
一切有为法无常故，应修无所贪着想。
若悟心者，是为智慧，是故应修佛果不假外求想。”

[153a.5]བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་ཚིགས་སུ་བཅད་དེ་བཀའ་སྩལ་པ།

ཆོས་རྣམས་རང་བཞིན་རྣམ་དག་པས། །དངོས་པོ་མེད་པའི་འདུ་ཤེས་བསྒོམ། །

བྱང་ཆུབ་སེམས་དང་རབ་ལྡན་པས། །སྙིང་རྗེ་ཆེན་པོའི་འདུ་ཤེས་བསྒོམ། །

ཆོས་རྣམས་རང་བཞིན་འོད་གསལ་བས། །དམིགས་པ་མེད་པའི་འདུ་ཤེས་བསྒོམ། །

དངོས་པོ་ཐམས་ཅད་མི་རྟག་པས། །ཆགས་པ་མེད་པའི་འདུ་ཤེས་བསྒོམ། །

སེམས་ནི་ཡེ་ཤེས་འབྱུང་བའི་རྒྱུ། །སངས་རྒྱས་གཞན་དུ་མ་ཚོལ་ཅིག །

[153a.7]བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་དེ་སྐད་ཅེས་བཀའ་སྩལ་པ་དང་། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ནམ་མཁའི་སྙིང་པོ་ལ་སོགས་པའི་འཁོར་འདུས་པ་ཐམས་ཅད་རབ་ཏུ་དགའ་མགུ་ཡི་རངས་ནས། བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་གསུངས་པ་ལ་མངོན་པར་བསྟོད་དོ།། །།

[153b.1]འཕགས་པ་འདའ་ཀ་ཡེ་ཤེས་ཞེས་བྱ་བ་ཐེག་པ་ཆེན་པོའི་མདོ་རྫོགས་སོ།། །།

世尊复说是偈：

“诸法清净性，应修无实想。

具足菩提心，应修大悲想。

诸法光明性，应修不可得。

有为法无常，应修无贪想。

心乃生智因，佛果莫他觅。”

世尊说是语已，虚空藏与会上一切眷属，皆大欢喜，于世尊所说，称扬赞叹。

圣临终智大乘经

梵语：Āryātyayajñānanāmamahāyānasūtra.

藏译：'phags pa ’da’ ka ye she theg pa chen po’i mdo/

汉译：圣临终智大乘经

顶礼一切佛、菩萨。

如是我闻：一时，世尊在色究竟天王的殊妙楼阁里，为眷属大众说法。［当时，］虚空藏菩萨向世尊顶礼之后，请问了这么个问题：“世尊，做为一名菩萨，应如何观照临终时的内心呢？”

世尊回答道：“虚空藏呀！一位菩萨若到了死亡之时，应当修习临终智。

所谓的临终智，是指：由于一切万法自性清净，所以应当修习［一切诸法］无实有之想。

由于一切法门总集于菩提心，所以应当修习大悲想。

由于一切万法自性光明，所以应当修习不可得（无所缘）想。

由于一切有为法都是无常的，所以应当修习不贪着之想。

由于‘证悟内心，便是智慧’，所以应当修习不需向他处寻觅佛果之想。”

世尊又用偈颂教授此理：

“诸法清净性，应修无实想。
具足菩提心，应修大悲想。
诸法光明性，应修不可得。
有为法无常，应修无贪想。
心乃生智因，佛果莫他觅。”

世尊给予此番开示后，虚空藏菩萨等诸眷属，皆大欢喜，咸皆称扬赞叹世尊所言。

圣临终智大乘经

{D4003} ༄༅། །རྒྱ་གར་སྐད་དུ། ཨཱརྱ་ཨ་ཏི་ཛྙཱ་ན་སཱུ་ཏྲ་བྱཱ་ཁྱཱ་ན།

བོད་སྐད་དུ། འཕགས་པ་འདའ་ཀ་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་མདོའི་རྣམ་པར་བཤད་པ།

[171a.2]དཔལ་རྣམ་པར་སྣང་མཛད་ལ་ཕྱག་འཚལ་ལོ། །

[171a.2]མ་སྐྱེས་སྟོང་པའི་རྣམ་པ་ཉིད། །
སྐྱེ་བ་བསྟན་པས་སྣང་མཛད་པ། །
རྣམ་པར་སྣང་མཛད་ཐུགས་རྗེ་ཅན། །
ལོངས་སྤྱོད་རྫོགས་སྐུ་ཕྱག་འཚལ་ཏེ། །

[171a.2]ངེས་པ་དོན་གྱི་མདོ་སྡེ་ཡི། །
རྣམ་པར་བཤད་པ་ཙམ་བྱ་ཡིས། །
མ་ནོར་ངེས་པའི་ལམ་འདོད་རྣམས། །
ཚུལ་འདི་ལ་ནི་འཇུག་པར་གྱིས། །

[171a.3]དགོས་འབྲེལ་གྱི་དོན་གསལ་དུ་མ་བསྟན་ན་རྟོག་པ་[1]དང་ལྡན་པ་དག་འཇུག་པར་མི་འགྱུར་བས་དེ་བསྟན་ཏེ།

圣临终智经注

藏汉对照本简体

梵语：Āryātyayajñānasūtravyākhyāna.

藏译：'phags pa ’da’ ka ye she theg pa chen po’i mdo/

汉译：圣临终智经注

敬礼吉祥毘庐遮那。

无生空相体，
示生而遍照，
遍照具大悲，
敬礼受用身。

略注了义经，
志于无误失、
决定正道者，
请入是理趣。

若不清楚呈现出［造论的］必要与关联性，懂得考察分析的人们将不会趣入［此论］。因此［以下将说明必要与关联性］：

[171a.3]འདའ་ཀ་ཡེ་ཤེས་ཞེས་བྱ་བ་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་རྣམས་ཀྱི་ཐུགས་ཀྱི་གསང་བའི་མཛོད་འདི་ནི་བརྗོད་པར་བྱའོ། །
དེ་སྟོན་པའི་ཚིག་གི་ཚོགས་ནི་རྗོད་པར་བྱེད་པའོ། །
དེ་བརྗོད་པས་དེའི་དོན་ཁོང་དུ་ཆུད་པ་ནི་དགོས་པའོ། །
དེའི་དོན་ཁོང་དུ་ཆུད་པས་སེམས་རྟོགས་པའི་ཡེ་ཤེས་སངས་རྒྱས་ཉིད་ཐོབ་པ་དེ་ནི་དགོས་པ་མཐར་ཕྱིན་པའོ། །
འབྲེལ་པ་ནི་མི་འབྱུང་བའི་ཕྱིར་དེ་ཉིད་ཤུགས་ལས་ཤེས་པར་བྱའོ། །

[171a.5]འདི་སྐད་བདག་གིས་ཐོས་པ་དུས་གཅིག་ན། བཅོམ་ལྡན་འདས་འོག་མིན་ལྷའི་རྒྱལ་པོའི་ཁང་བཟངས་ན་བཞུགས་ཏེ། འཁོར་ཐམས་ཅད་ལ་ཆོས་སྟོན་པ་དང་ཞེས་བྱ་བས་ནི་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པའི་གླེང་གཞི་བསྟན་ཏེ། དེ་ལ་འདི་སྐད་བདག་གིས་ཐོས་པ་དུས་གཅིག་ན་ཞེས་བྱ་བ་ནི། སྡུད་པ་པོའི་ཐོས་པ་ཆེ་བ་ཉིད་དུ་བསྟན་ཏེ།

[171a.6]བཅོམ་ལྡན་འདས་འོག་མིན་ལྷའི་རྒྱལ་པོའི་ཁང་བཟངས་ན་བཞུགས་ཏེ་ཞེས་པ་ནི། སྟོན་པ་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་དང་། གནས་ཀྱི་ཡན་ལག་བསྟན་ཏེ།

[171a.6]དེ་ཡང་སྟོན་པ་ནི་ལོངས་སྤྱོད་རྫོགས་པའི་སྐུར་ཤེས་པར་བྱའོ། །དེ་ཡང་ལང་ཀར་གཤེགས་པའི་མདོ་ལས། ལྷ་ཡི་ཕོ་བྲང་འོག་མིན་པོ། །སྡིག་པ་ཐམས་ཅད་རྣམ་སྤངས་པ། །རྟག་ཏུ་རྣམ་པར་མི་རྟོག་ལྡན། །སེམས་དང་སེམས་ལས་བྱུང་བ་སྤངས། །སྟོབས་དང་མངོན་ཤེས་གང་ཐོབ་པ། །དེ་དག་ཏིང་འཛིན་དབང་བརྙེས་ནས། །རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས་དེ་འཚང་རྒྱ། །སྤྲུལ་པ་རྣམས་ནི་འདིར་འཚང་རྒྱ། །ཞེས་གསུངས་པའི་ཕྱིར་རོ། །འཁོར་ཐམས་ཅད་ལ་ཆོས་སྟོན་པའི་སྐབས་འདིར་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་འབའ་ཞིག་ལ་སྟོན་གྱི། ཉན་ཐོས་ཀྱི་འཁོར་ལ་ནི་མ་ཡིན་ནོ། །

[171b.1]བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ནམ་མཁའི་སྙིང་པོས་བཅོམ་ལྡན་འདས་ལ་ཕྱག་བཙལ་ནས་འདི་སྐད་ཅེས་གསོལ་ཏོ། །བཅོམ་ལྡན་འདས་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ནམ་འཆི་ཀ་མའི་ཚེ་སེམས་ཇི་ལྟར་བལྟ་བར་བགྱི་ཞེས་བྱ་བ་ནི་གླེང་བསླང་བ་བསྟན་ཏེ། དེ་ཡང་འདིར་འཁོར་གྱི་གླེང་བསླང་བའོ། །

“临终智”是诸如来的心意密藏，此为“所诠”；
宣说此智的诸般文字，是“能诠”；
透过诠说此智而［令人］领会其义，则为“必要”；
由于［学习者］领会其义，从而获得“了悟内心”之智慧——佛果，那便是“究竟的必要”。
至于“关联性”，由于尚未发生，所以需要随后而了知。

“如是我闻：一时，世尊在色究竟天王殊妙楼阁，为众眷属说法。”所显示的是圆满的序分。其中，“如是我闻，一时”，显示结集者的闻法殊胜。

“世尊在色究竟天王殊妙楼阁”，显示导师圆满以及处所圆满。

此外，正如《入楞伽经》所说：“**住色究竟天，离诸过失处。于彼成正觉，具力通自在，及诸胜三昧，现化于此成。**”[1] 当知：导师为受用圆满身（报身）。于此时，为一切眷属说法，然而仅向菩萨说法，而非对声闻眷属说。

“虚空藏菩萨摩诃萨顶礼世尊已，白世尊言：‘世尊！菩萨应云何观临终心？’”显示发起因缘，在此处是眷属发起。

[171b.2]དེའི་ཡན་ལག་གི་དོན་ནི་ལས་དང་ཉོན་མོངས་པ་དང་། ཤེས་བྱའི་སྒྲིབ་པ་བྱང་ཞིང་ཚོགས་ཆེན་པོ་གཉིས་རྫོགས་པས་ཆུབ་པ་དང་སེམས་ཅན་རེ་རེའི་དོན་དུ་བསྐལ་པ་དཔག་ཏུ་མེད་པར་དམྱལ་བ་ལ་སོགས་པར་འཇུག་པའི་སྤྱོད་པ་འམ། ཆོས་ཟབ་མོ་ལ་བཟོད་པས་ནི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའོ། །ནམ་མཁའ་ལྟ་བུའི་ཆོས་ཉིད་ཐུགས་སུ་ཆུད་པའི་ཡེ་ཤེས་མངའ་བས་ན་ནམ་མཁའི་སྙིང་པོ་སྟེ་ཞུ་བ་པོའི་མིང་ངོ་། །རྟོག་པའི་མཚན་མ་ཐམས་ཅད་བཅོམ་ཞིང་ཡང་དག་པའི་ཡེ་ཤེས་དང་ལྡན་ལ། རྟག་ཆད་ལ་སོགས་པའི་མཐའ་ཐམས་ཅད་ལས་འདས་པའི་བཅོམ་ལྡན་འདས་ལ་ལུས་ངག་ཡིད་ཀྱིས་ཕྱག་བཙལ་ཏེ་འོག་ནས་ཞུས་པ་འདི་སྐད་ཅེས་ཞུས་སོ། །བཅོམ་ལྡན་འདས་ནི་སྔ་མ་བཞིན་ནོ། །

[171b.5]བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ནི་གཞི་སྡོམ་པའི་ཚུལ་ཁྲིམས་དང་། དགེ་བ་ཆོས་སྡུད་པའི་ཚུལ་ཁྲིམས་དང་། སེམས་ཅན་གྱི་དོན་བྱེད་པའི་ཚུལ་ཁྲིམས་དང་ལྡན་པའོ། །

[171b.5]ནམ་འཆི་ཀ་མའི་སེམས་ནི། སྲོག་གི་རླུང་ཕྱིར་འབྱུང་བའི་དུས་ཀྱི་ཚེ་ཞེས་གཙོ་བོར་སྨོས་ཀྱང་རྟག་ཏུ་བསམ་པར་བྱའོ། །

[171b.6]ཇི་ལྟར་བལྟ་བར་བགྱི་ཞེས་བྱ་བ་ནི་སེམས་འདིས་དོན་དམ་པའི་ཆོས་རྣམས་ནི་ཇི་ལྟར་ཤེས་པར་བྱ། སེམས་དེའི་ངོ་བོ་ནི་གང་། སེམས་དེའི་རང་བཞིན་ནི་ཇི་ལྟ་བུ། དེ་ནས་ཀུན་རྫོབ་ཏུ་ཇི་ལྟར་བསྟན། སེམས་དེའི་རང་བཞིན་རྟོགས་ནས་ཇི་ལྟར་འགྱུར་སྙམ་པའོ། །

[171b.7]བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། ནམ་མཁའི་སྙིང་པོ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ནམ་འཆི་ཀ་མའི་ཚེ། འདའ་ཀ་ཡེ་ཤེས་བསྒོམ་པར་བྱའོ་ཞེས་གསུངས་པ་ནི་ཞུ་བའི་ལན་ཏེ་གོ་སླ་བས་མ་བཤད་དོ། །

其支分意义：由于净除业、烦恼以及所知障，并且圆熟二种广大资粮，臻于纯熟；能为一切有情众生，行持“入地狱无量劫”等事，或于深法得忍，故为“菩萨”；拥有智慧，通达犹如虚空之法性故，称为“虚空藏”——这是发起者的名字；［虚空藏菩萨］以身语意顶礼已经摧坏（坏）一切分别相、具有（有）正智，并已超踰（出）常断等一切边际的世尊（出有坏 / 薄伽梵），并做如下启白。世尊［一词的意义］则于前已述。

“菩萨”具足三事：律仪戒、摄善法戒、饶益有情戒。

“临终心”主要是指命风外逸之时。然而，平时仍应经常思惟〔佛于本经所开示临终智之意义］。

所谓“应云何观”，是指思惟：应如何藉由此心而了知胜义诸法？心的体性是什么？心的自性又是如何？此外，［心］在世俗中如何显示？了悟心的自性之后又会如何？

“世尊告曰：‘虚空藏！菩萨临命终时，应修临终智。’”所言属于答问。此处易懂，不再赘述。

[171b.7]དེ་ལ་འདའ་ཀ་ཡེ་ཤེས་ནི་ཆོས་ཐམས་ཅད་རང་བཞིན་གྱིས་རྣམ་པར་དག་པས་ན་དངོས་པོ་མེད་པའི་འདུ་ཤེས་བསྒོམ་པར་བྱའོ་ཞེས་བྱ་བ་ལ་སོགས་པས་ནི་གཞུང་གི་དོན་རྒྱས་པར་བཀའ་སྩལ་ཏེ།

[172a.1]སེམས་འདིས་དོན་དམ་པའི་ཆོས་ཇི་ལྟར་ཤེས་པར་བྱ་སྙམ་པ་ལ། དེ་ལ་ཆོས་ཐམས་ཅད་རང་བཞིན་གྱིས་རྣམ་པར་དག་པས་ན་དངོས་པོ་མེད་པའི་འདུ་ཤེས་བསྒོམ་པར་བྱའོ་ཞེས་གསུངས་ཏེ། དེ་ལ་ཞེས་པ་ནི་དམིགས་ཀྱིས་བསྐྱང་བའོ། །

[172a.2]འདའ་ཀ་ཡེ་ཤེས་ཞེས་བྱ་བ་ནི་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་རྣམས་ཀྱིས་སྔོན་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་སྤྱོད་པ་སྤྱོད་པ་ནི་འོག་ནས་འབྱུང་བ་ལྟ་བུར་ཤེས་པའི་ཡེ་ཤེས་དེ་ལ་དེ་སྐད་ཅེས་བྱའོ། །

[172a.3]དོན་དམ་པ་ཕུང་པོ་ཁམས་ལ་སོགས་པས་བསྡུས་པའི་ཆོས་ཐམས་ཅད་གདོད་མ་ནས་མ་སྐྱེས་པའི་ཕྱིར་རང་བཞིན་གྱིས་རྣམ་པར་དག་པ་སྟེ། དེས་ན་དོན་གྱི་བྱ་བ་བྱེད་ནུས་པའི་དངོས་པོ་རྣམས་རང་བཞིན་གྱིས་མ་གྲུབ་ཅིང་ངོ་བོ་ཉིད་མེད་པའི་འདུ་ཤེས་བསྒོམ་པར་བྱའོ། །

[172a.3]དེ་ཡང་ལང་ཀར་གཤེགས་པ་ལས། །གང་ཕྱིར་བློ་ཡིས་རབ་གཞིགས་ན། །རང་བཞིན་དག་ནི་མི་དམིགས་ཏེ། །དེ་ཕྱིར་དེ་དག་བརྗོད་དུ་མེད། །ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱང་མེད་པར་བཤད། ། ཅེས་གསུངས་པ་དང་། གཞན་ཡང་དེ་ཉིད་ལས། ཡོད་དང་མེད་པའི་ཕྱོགས་བྲལ་ཞིང་། །རྒྱུ་དང་རྐྱེན་གྱིས་སྤངས་པ་ཡི། །སྲིད་པ་རྒྱུ་མེད་རང་མཐོང་ནས། །སེམས་ཀྱི་རྒྱུད་ནི་རྣམ་པར་དག །ཅེས་གསུངས་སོ། །

[172a.4]དེ་ལྟར་རང་བཞིན་གྱིས་རྣམ་པར་དག་པས་ཅི་ཡང་མེད་ན་སྣ་ཚོགས་སུ་སྣང་བ་གང་ཡིན་སྙམ་པ་ལ། ཐམས་ཅད་བྱང་ཆུབ་ཀྱི་སེམས་སུ་འདུས་པས་ན་སྙིང་རྗེ་ཆེན་པོའི་འདུ་ཤེས་བསྒོམ་པར་བྱའོ་ཞེས་གསུངས་ཏེ། འཁོར་བ་དང་མྱ་ངན་ལས་འདས་པའི་ཆོས་ཐམས་ཅད་རང་གི་བྱང་ཆུབ་ཀྱི་སེམས་ཉིད་ཡིན་གྱི། ཕྱི་རོལ་དོན་དུ་སྨྲ་བ་རྣམས་འདོད་པ་ལྟར་ཡོད་པ་མ་ཡིན་ནོ། །

“是中，临终智者，谓：一切法自性清净故，应修无实想。”以此等［内容］广演开示正文的意义。

或问：应如何藉由此心而了知胜义法？佛说：“是中，［临终智者，］一切法自性清净故，应修无实想。”其中，“是中”表示针对主题而言。

所谓“临终智”指的是：诸如来往昔行菩萨行，由下至上而出生的能了知之智。

胜义［之中］，蕴、界等所摄的“一切法”皆本来不生，所以“自性清净”；因此，应修此想：能起外境之作用的诸有为法，皆自性不成、无体性。

也就是《入楞伽经》中所言：**“以智观察时，体性不可得；以彼无可说，故说无自性。”**[2] 同经还说：**“常离于有无。因缘俱舍离，令心悉清净。”**[3]

或问：如此自性清净而什么都没有的话，那么，诸般显现又是怎么回事？佛说：“一切［法］[4] 集于菩提心故，应修大悲想。”也就是说，轮回与涅盘的“一切法”，即是自己的菩提心，并非如［那些］“说外境实有”的人们所主张那样而存在。

[172a.6]དེ་ལྟར་ཡང་ལང་ཀར་གཤེགས་པ་ལས། ཇི་ལྟར་བྱིས་པས་བརྟགས་པ་ཡི། །ཕྱི་རོལ་གྱི་ནི་སྣང་བ་མེད། །སེམས་ནི་གཟུགས་བརྙན་བཞིན་དུ་སྣང་། །བག་ཆགས་ཀྱིས་ཀྱང་མགོ་གཡུང་བསླང་། ། ཞེས་གསུངས་ཏེ།

[172a.7]དེའི་ཕྱིར་མ་རྟོགས་པ་རྣམས་ལ་སེམས་ཅན་ལ་དམིགས་པའི་སྙིང་རྗེས་དེ་དག་གི་སྡུག་བསྔལ་བ་དང་། ཆོས་ལ་དམིགས་པའི་སྙིང་རྗེས་ཆོས་ཐམས་ཅད་མི་རྟག་པ་དང་། སྡུག་བསྔལ་བ་དང་། སྟོང་པ་དང་། བདག་མེད་པར་བསྒོམ་པ་དང་། དམིགས་པ་མེད་པའི་སྙིང་རྗེ་དང་སྟོང་པ་ཉིད་བསྒོམ་སྟེ། དེ་ལྟར་སྙིང་རྗེ་ཆེན་པོས་བསྒོམས་ན། དེར་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་ཐམས་ཅད་འདུས་ཏེ།

[172b.1]དེར་ཡང་ཆོས་ཡང་དག་པར་སྡུད་པའི་མདོ་ལས། བཅོམ་ལྡན་འདས་དཔེར་བགྱི་ན་འཁོར་ལོས་སྒྱུར་བའི་འཁོར་ལོ་རིན་པོ་ཆེ་གང་མཆིས་པ་དེར་དཔུང་གི་ཚོགས་ཐམས་ཅད་མཆིའོ། །བཅོམ་ལྡན་འདས་དེ་བཞིན་དུ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་སྙིང་རྗེ་ཆེན་པོ་གང་དུ་མཆིས་པ་དེར་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་ཐམས་ཅད་འདུས་ཞེས་གསུངས་སོ། །

[172b.2]འོ་ན་སེམས་དེའི་རང་བཞིན་ཇི་ལྟ་བུ་སྙམ་པ་ལ། རང་བཞིན་གྱིས་འོད་གསལ་བས་ན་མི་དམིགས་པའི་འདུ་ཤེས་བསྒོམ་པར་བྱའོ་ཞེས་གསུངས་ཏེ། རང་བཞིན་གྱིས་འོད་གསལ་བའི་ཕྱིར་ནམ་མཁའ་ལྟར་ཅི་ལ་ཡང་མི་དམིགས་པའི་འདུ་ཤེས་བསྒོམ་པར་བྱ་སྟེ། དེ་ལྟར་ཡང་ཡེ་ཤེས་སྣང་བའི་རྒྱན་ ལས། སེམས་ནི་རང་བཞིན་གྱིས་འོད་གསལ་བ་སྟེ། གློ་བུར་གྱི་ཉེ་བའི་ཉོན་མོངས་པས་ཉོན་མོངས་ཀྱང་རང་བཞིན་ནི་ཀུན་ནས་ཉོན་མོངས་པར་མི་འགྱུར་ ཞེས་གསུངས་པ་དང་། ཡང་དེ་ཉིད་ལས། འཇམ་དཔལ་བྱང་ཆུབ་ནི་སེམས་ཀྱི་རང་བཞིན་འོད་གསལ་བའི་ཕྱིར་རང་བཞིན་གྱིས་འོད་གསལ་བའོ། །ཅིའི་ཕྱིར་ན། རང་བཞིན་གྱིས་འོད་གསལ་བ་ ཞེས་བྱ་སྟེ། གང་རང་བཞིན་དེ་ནི་ཀུན་ནས་ཉོན་མོངས་པ་མེད་པས་ནམ་མཁའ་དང་མཚུངས་ཏེ། ནམ་མཁའི་རང་བཞིན་ཅན་ནམ་མཁའ་ཀུན་འགྲོ་བ་ནམ་མཁའ་ལྟ་བུ་སྟེ། རབ་ཏུ་འོད་གསལ་བའི་ཕྱིར་རོ་ཞེས་གསུངས་སོ། །

关于这点，《入楞伽经》也说：**“如愚所分别，外所见皆无。习气扰浊心，似影像而现。”**[5]

因此，对未了悟的众人来说，透过缘众生所生的悲心而观修其苦；透过缘法所生的悲心，观修一切法无常、苦、空、无我；并且观修无缘悲与观空。如此以大悲而修习，佛陀之“一切法”便已“集于”其中。

其中，亦如《法集经》所言：**“世尊！譬如转轮王所乘轮宝，随往何处，一切四兵随顺而去。世尊！菩萨摩诃萨亦复如是，乘大悲心随至何处，彼诸佛法随顺大悲自然而去。”**[6]

或问：如此说来，心的自性又是怎么一回事呢？佛说：“一切法自性光明故，应修不可得想。”也就是说，由于自性光明，因此应当修习此想：犹如虚空，于何处皆不可得（无缘）。此如《智光明庄严经》所言：**“心法本来自性明亮，但为客尘烦恼之所坌污，而实不能染污自性。”**[7]同经还提到：**“妙吉祥！菩提自性明亮，心自性明亮。以何因故说自性明亮？谓即自性无染污故，与虚空等，虚空自性而悉周遍，如虚空性，毕竟自性本明亮故。”**[8]

[172b.5]དོན་དམ་པ་དེ་ལྟར་ཡིན་ན་ཀུན་རྫོབ་ཙམ་དུ་ཇི་ལྟར་བལྟ་སྙམ་པ་ལ། དངོས་པོ་ཐམས་ཅད་མི་རྟག་པས་ན་ཅི་ལ་ཡང་མི་ཆགས་པའི་འདུ་ཤེས་བསྒོམ་པར་བྱའོ་ཞེས་གསུངས་ཏེ། རྒྱུ་དང་རྐྱེན་གྱིས་བསྐྱེད་པའི་དངོས་པོ་ཐམས་ཅད་སྐད་ཅིག་མ་སྟེ། སེམས་ཅན་མི་གནས་པར་འགྱུར་ཞིང་འཕོ་བས་ན་མི་རྟག་པའོ། །དེའི་ཕྱིར་འདོད་པའི་ཡོན་ཏན་གང་ཅི་ཡང་རུང་བ་ལ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་སེམས་མི་ཆགས་པར་དེའི་རང་བཞིན་སྟོང་པ་ཞི་བའི་བདག་ཉིད་ཅན་དུ་བསྒོམ་པར་བྱ་སྟེ། དེ་ཡང་མྱ་ངན་ལས་འདས་པ་ལས། ཀྱེ་མ་འདུས་བྱས་རྣམས་མི་རྟག །སྐྱེ་ཞིང་འཇིག་པའི་ཆོས་ཅན་ཡིན། །སྐྱེས་ནས་འཇིག་པར་འགྱུར་བས་ན། །དེ་བས་མྱུར་དུ་ཞི་བ་བདེ། །ཞེས་གསུངས་སོ། །

[173a.1]སེམས་དེའི་རང་བཞིན་ཇི་ལྟ་བ་བཞིན་དུ་རྟོགས་ན་ཅིར་འགྱུར་སྙམ་པ་ལ། སེམས་རྟོགས་ན་ཡེ་ཤེས་ཡིན་པས་སངས་རྒྱས་གཞན་དུ་མི་བཙལ་བའི་འདུ་ཤེས་རབ་ཏུ་བསྒོམ་པར་བྱའོ་ཞེས་གསུངས་ཏེ། གོང་དུ་གསུངས་པ་ལྟ་བུའི་སེམས་རང་བཞིན་གྱིས་འོད་གསལ་བའི་བདག་ཉིད་ཇི་ལྟ་བ་བཞིན་དུ་ཤེས་པའི་ཡེ་ཤེས་དེ་ཉིད་ལས་སངས་རྒྱས་ཞེས་ཐ་སྙད་ཉེ་བར་བཏགས་ཀྱི། དེ་ལས་གཞན་དུ་སངས་རྒྱས་རྙེད་པར་མི་འགྱུར་ཏེ། དེ་ལྟར་ཡང་རྡོ་རྗེ་གཅོད་པ་ལས། [173a.3]གང་གིས་ང་ལ་གཟུགས་སུ་མཐོང་། །གང་གིས་ང་ལ་སྒྲར་ཤེས་པ། །ལོག་པར་སྤྱོང་བར་ཤེས་པ་སྟེ། །སྐྱེ་བོ་དེ་ཡིས་ང་མི་མཐོང་། །སངས་རྒྱས་རྣམས་ནི་ཆོས་ཉིད་ལྟ། །འདྲེན་པ་རྣམས་ནི་ཆོས་ཀྱི་སྐུ། །ཆོས་ཉིད་ཤེས་པར་བྱ་མིན་པས། །དེ་དག་རྣམ་པར་ཤེས་མི་ནུས། །ཞེས་གསུངས་པ་དང་། ལང་ཀར་གཤེགས་པ་ལས། །རྟོག་པ་སྤངས་པའི་སེམས་ཉིད་ནི། །ཡིད་ཀྱི་རྣམ་ཤེས་བཟློག་པ་སྟེ། །ཆོས་རྣམས་ཐམས་ཅད་ཤེས་པའི་ཕྱིར། །སེམས་ནི་སངས་རྒྱས་ཞེས་ངས་འཆད། །ཅེས་གསུངས་སོ། །

[173a.4]དོན་བསྡུས་པ་ལ་དགའ་བ་རྣམས་ཀྱི་ཕྱིར། བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་ཚིགས་སུ་བཅད་པ་དེ་བཀའ་སྩལ་པ། ཆོས་རྣམས་རང་བཞིན་རྣམ་དག་པས། །དངོས་པོ་མེད་པའི་འདུ་ཤེས་བསྒོམ། །བྱང་ཆུབ་སེམས་དང་རབ་ལྡན་པས། །སྙིང་རྗེ་ཆེན་པོའི་འདུ་ཤེས་བསྒོམ། །རང་བཞིན་མི་དམིགས་འོད་གསལ་བས། །མི་དམིགས་པ་ཡི་འདུ་ཤེས་བསྒོམ། །དངོས་པོ་ཐམས་ཅད་མི་རྟག་པས། །དངོས་པོ་ཅི་ལའང་མི་ཆགས་བསྒོམ། །སེམས་ནི་ཡེ་ཤེས་འབྱུང་བའི་རྒྱུ། །སངས་རྒྱས་གཞན་དུ་མ་ཚོལ་ཅིག །ཅེས་གསུངས་ཏེ།

或问：即或胜义如此，然仅就世俗而言，又应如何看待？佛说：“一切有为法无常故，应修无所贪着想。”也就是说：由因与缘所生起的一切有为法，都是刹那性的——由于有情众生不会常住停留而［总是］迁转，因此无常；是故，菩萨对于任何妙欲功德，都应不起贪心，并应观其为具有“自性空而寂静”之本性者。如同《大般涅盘经》所说：“**诸行无常，是生灭法，生灭灭已，寂灭为乐。**”[9]

或问：若如实了悟心之自性，当会如何呢？佛说：“若悟心者，是为智慧，是故应修[10]佛果不假外求想。”如同佛于前文所说之心，其本性为自性光明。如实通晓此本性之智，故称为“佛陀”；若非如此，将无法得到佛果。正如《金刚经》所言：“**若以色见我，以音声求我，是人起邪观，不能当见我。应观佛法性，即导师法身，法性非所识，故彼不能了。**”[11]《入楞伽经》也说：“**意识若转依，心则离浊乱；我说心为佛，觉了一切法。**”[12]

为了归摄其义，并使大众欢喜之故，“世尊复说是偈：

‘诸法清净性，应修无实想。
具足菩提心，应修大悲想。
诸法光明性，应修不可得。
有为法无常，应修无贪想。
心乃生智因，佛果莫他觅。’”

[173a.6]ཆོས་ཐམས་ཅད་རང་བཞིན་གྱིས་རྣམ་པར་དག་པའི་ཕྱིར། དངོས་པོའི་མཚན་ཉིད་དུ་ཡོད་དེ། མ་བྱང་བ་དངོས་པོར་འདུ་ཤེས་བསྐྱེད་པ་ནི་སྐྱེས་བུ་གླེན་པ་གང་ཞིག་སྨིག་རྒྱུའི་ཆུ་ལ་ཁྲུས་བྱ་བ་དང་། བཏུང་བར་འདོད་པ་བཞིན་ཏེ། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔས་དེ་ལྟར་མི་བལྟའོ། །

[173a.7]དེ་ལྟར་ཡང་ལང་ཀར་གཤེགས་པ་ལས། སེམས་སླུ་བ་ཡི་སྨིག་རྒྱུ་ལ། །ཇི་ལྟར་དབྱིད་ཀ་གཡོ་བ་ནི། །རི་དགས་རྣམས་ནི་ཆུ་འཛིན་ཏེ། །དེ་ལ་དངོས་པོ་ཡོད་པ་མིན། །ཞེས་གསུངས་པ་ལྟ་བུའོ། །

[173b.1]དོན་དམ་པར་ན་བྱང་ཆུབ་ཀྱི་སེམས་གདོད་མ་ནས་མ་སྐྱེས་པའི་ཕྱིར་དེ་ལྟར་མ་རྟོགས་པའི་འགྲོ་བ་རྣམས་ལ་སྒྱུ་མའི་སྐྱེས་བུ་ལ་སྒྱུ་མའི་སྐྱེས་བུ་གཞན་གཉིས་པ་སྙིང་རྗེ་བསྐྱེད་པ་ལྟར་སྙིང་རྗེ་ཆེན་པོ་བསྒོམ་པར་བྱ་སྟེ། དེ་ལྟར་ཡང་ལང་ཀར་གཤེགས་པ་ལས། །རྩྭ་དང་ཤིང་དང་གྱོ་མོ་ལས། །སྒྱུ་མ་རྣམ་པར་མཛེས་གྱུར་ཀྱང་། །སྒྱུ་མ་དེ་ནི་མེད་པ་སྟེ། །ཆོས་ཀྱི་རང་བཞིན་དེ་བཞིན་ནོ། །ཞེས་གསུངས་ཏེ། དེ་ལྟར་བསྒོམས་ན་དམིགས་པ་མེད་པའི་སྙིང་རྗེ་སྐྱེ་སྟེ། སྙིང་རྗེའི་མཆོག་ཡིན་ནོ། །དེ་ནི་རང་བཞིན་གྱིས་གསལ་བས་ནམ་མཁའ་ལྟར་དམིགས་སུ་མེད་པའི་ཕྱིར་རང་གི་རྣམ་པར་རྟོག་པ་ཙམ་ལས་ལོགས་ན་གྲུབ་པའི་དངོས་པོ་མེད་པ་བཞིན་དུ་བྱིས་པ་རྨོངས་པ་རྣམས་མོ་གཤམ་གྱི་བུ་དང་། །རྨི་ལམ་ལྟ་བུ་ལ་འདོད་ཆགས་པ་ལྟར་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔས་ཞེན་པའི་ཆགས་པ་མི་སྐྱེད་དོ། །

[173b.4]དེ་ཡང་ལང་ཀར་གཤེགས་པ་ལས། །རྣམ་པར་རྟོག་ལས་གུད་ན་ནི། །འདུས་བྱས་འདུས་མ་བྱས་མེད་ན། །རྨི་ལམ་མོ་གཤམ་བུ་བཞིན་དུ། །བྱིས་པ་ཕྱོགས་བསླད་འཛིན་པར་བྱེད། །ཅེས་གསུངས་སོ། །སེམས་རྣམ་པར་རྟོག་པའི་དྲི་མ་དག་པ་ཉིད་ཡང་དག་པའི་ཡེ་ཤེས་ཞེས་བྱ་སྟེ། དེ་ཉིད་སངས་རྒྱས་ཞེས་བྱ་ཡི། །མཚན་དང་དཔེ་བྱད་ཀྱིས་བརྒྱན་པའི། །གཟུགས་ཀྱི་སྐུ་ནི་དེ་ལྟ་མ་ཡིན་ནོ། །

一切法自性清净故，方有诸有为法之性相［可言］。若有“未谙此理而生实有之想”者，即如愚夫将阳焰视为水，欲加取用，而行洗浴、饮用一般。然而，菩萨则不如此看待［诸法］。

正如《入楞伽经》中所言：**“譬如阳焰诳惑诸兽，令生水想而实无水。”**[13]

于胜义中，菩提心本来不曾生。因此，对于未能了悟此理的诸众生，应当如同［某位］幻现之人对另一名幻现之人生起悲心那样，修习大悲心。个中道理亦如《入楞伽经》所说：**“犹如幻所现，草木瓦砾等；彼幻无所有，诸法亦如是。”**[14]若能如此修习，将会生起无缘大悲——此乃最上之悲心。那（最上的无缘大悲）也是自性光明的，所以犹如虚空而不可得（无缘）。是故，只有自己的分别念，除此之外，并没有可成立之实有法；同理，凡愚众生会对如同石女与梦［之诸法］生起贪欲，但菩萨并不生起耽着贪爱。

正如《入楞伽经》所言：**“无有为无为，惟除妄分别；愚夫迷执取，如石女梦子。”**[15]清净内心的分别垢染，就是所谓“正智”，也即：**“所云佛陀者，非为具相好，彼色身之谓。”**[16]

[173b.5]དེ་ལྟར་ལང་ཀར་གཤེགས་པ་ལས། །མངོན་པར་འདུ་བྱེད་མཚན་རྣམས་ཀྱིས། །སངས་རྒྱས་མཚན་ལྡན་མ་ཡིན་ཏེ། །དེ་དག་འཁོར་ལོས་སྒྱུར་ཡིན་བསྟན། །དེས་ནི་སངས་རྒྱས་མི་བརྗོད་དོ། །སངས་རྒྱས་མཚན་ནི་ཡེ་ཤེས་ཏེ། །ལྟ་བའི་ཉེས་པ་རྣམ་སྤངས་པ། །སོ་སོ་རང་རིག་ལྟ་བ་རྟོགས། །ཉེས་པ་སོ་སོར་རྣམ་འཇོམས་པའོ། །ཞེས་གསུངས་སོ། །

[173b.6]འོ་ན་སངས་རྒྱས་དེས་འགྲོ་བའི་དོན་ཇི་ལྟར་མཛད་སྙམ་པ་ལ། དེ་ཡང་ལང་ཀར་གཤེགས་པ་ལས། །ཉི་མ་ཟླ་བ་མེ་ཡི་འོད། །དེ་བཞིན་འབྱུང་བ་ནོར་བུ་རྣམས། །རྣམ་པར་མི་རྟོག་ཤིན་ཏུ་འབྱུང་། །དེ་བཞིན་སངས་རྒྱས་སངས་རྒྱས་ཉིད། །ཅེས་གསུངས་པ་ལྟ་བུའོ། །

[173b.7]མཇུག་བསྡུ་བའི་ཕྱིར། བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་དེ་སྐད་ཅེས་བཀའ་སྩལ་པ་དང་། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ནམ་མཁའི་སྙིང་པོ་ལ་སོགས་པ་འཁོར་ཐམས་ཅད་རབ་ཏུ་དགའ་ནས་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་གསུངས་པ་ལ་མངོན་པར་བསྟོད་དོ་ཞེས་པ་གོ་སླ་བས་མ་བཤད་དོ། །

[174a.1]ཤེས་རབ་དང་ལྡན་གང་དག་ཅིག །
འཁོར་གྱི་རྒྱ་མཚོ་སྐད་ཅིག་གིས། །
སྒྲོལ་བྱེད་མདོ་སྡེ་འདི་བཤད་པས། །
འགྲོ་ཀུན་རང་སེམས་རྟོགས་པར་ཤོག །

[174a.2]འཕགས་པ་འདའ་ཀ་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་མདོའི་རྣམ་པར་བཤད་པ། སློབ་དཔོན་པྲཛྙཱ་སཱ་མུ་དྲས་མཛད་པ་རྫོགས་སོ།། །།

如是，就如《入楞伽经》所言：“**佛非是有为，所具诸相好；是轮王功德，非此名如来。佛以智为相，远离于诸见；自内证所行，一切过皆断。**”[17]

或问：那么，佛陀如何行持利生事业呢？正如《入楞伽经》中所言：“**日月灯光焰，大种及摩尼；无分别作用，诸佛亦如是。**”[18]

［经末，］为了要结尾，故说：“世尊说是语已，虚空藏与会上一切眷属，皆大欢喜，于世尊所说，称扬赞叹。”此处易懂，不再赘述。

此经注能令，
具慧刹那间，
解脱生死海，
愿众悟自心。

阿阇梨慧海所造圣临终智经注

{D4004} ༄༅། །རྒྱ་གར་སྐད་དུ། ཨཱརྻ་ཨ་ཏྱ་ཛྙཱ་ན་མ་ཧཱ་ཡཱ་ན་སཱུ་ཏྲ་བྲྀཏྟི།

[174a.3] བོད་སྐད་དུ། འཕགས་པ་འདའ་ཀ་ཡེ་ཤེས་ཞེས་བྱ་བ་ཐེག་པ་ཆེན་པོའི་མདོའི་འགྲེལ་པ།

[174a.3]སངས་རྒྱས་དང་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཐམས་ཅད་ལ་ཕྱག་འཚལ་ལོ། །

[174a.3]རང་གཞན་དོན་གྲུབ་དྲི་མེད་བློ་ལྡན་པ། །
སྐུ་གཉིས་ལྡན་པའི་འདྲེན་པ་དེ་ལ་ཕྱག་འཚལ་ནས། །
ཆོས་ཉིད་དོན་གསལ་འདའ་ཀ་ཡེ་ཤེས་ཀྱི། །
དོན་གསལ་ཕྱིར་ནི་འབད་པ་ཆེན་པོ་བྱ། །

[174a.4]འདི་སྐད་བདག་གིས་ཐོས་པའི་དུས་གཅིག་ན་ཞེས་བྱ་བ་ལ་སོགས་པ་གསུངས་ཏེ། དེ་ལ་ཉན་ཐོས་པ་ཁ་ཅིག་གིས་ལོག་པར་རྟོག་པ་བསལ་བའི་ཆེད་དུ་ཚིག་གི་ཆ་རྣམ་པ་བཞི་དང་ལྡན་པར་བཤད་པའོ། །

圣临终智经释

藏汉对照本简体

梵语：Āryātyayajñānanāmamahāyānasūtravṛtti.

藏 译：'phags pa 'da' ka ye shes zhes bya ba theg pa chen po'i mdo'i 'grel pa/

汉译：圣临终智经释

敬礼一切佛菩萨。

自他义利成、无垢具慧者——
导师[19]具二身，今于彼礼已，
能显法性义，临终智义理，
为令显明故，当发大精勤。

经中提到“如是我闻：一时……”等句。这是为了解决某些声闻行者的颠倒分别，藉由四句而说的。

[174a.5]བཅོམ་ལྡན་འདས་འོག་མིན་ལྷའི་རྒྱལ་པོའི་ཁང་བཟངས་ན་བཞུགས་ཏེ་ཞེས་བྱ་བ་ལ་སོགས་པ་གསུངས་ཏེ། བཅོམ་ལྡན་འདས་ནི་ཉོན་མོངས་པ་དང་ཉེ་བའི་ཉོན་མོངས་པ་ཐམས་ཅད་བཅོམ་པས་སོ། །ལྡན་པ་ནི་ཡོན་ཏན་དྲུག་དང་ལྡན་པས་སོ། །འདས་པ་ནི་འཁོར་བ་དང་མྱ་ངན་ལས་འདས་པ་གཉིས་ཀ་ལ་མི་གནས་པ་སྟེ། མངོན་པར་རྟོགས་པ་ལས་ཀྱང་། ཚུ་རོལ་ཕ་རོལ་མཐའ་ལ་མིན། །དེ་དག་བར་ན་མི་གནས་ཤིང་། །དུས་རྣམས་མཉམ་པ་ཉིད་ཤེས་པས། །ཞེས་བཤད། ཡང་། འཁོར་བ་དང་ནི་མྱ་ངན་འདས། །འདི་གཉིས་ཡོད་པ་མ་ཡིན་ཏེ། །འཁོར་བ་ཡོངས་སུ་ཤེས་པ་ལ། །མྱ་ངན་འདས་ཞེས་བརྗོད་པ་ཡིན། །ཞེས་གསུངས་པས་ན་བཅོམ་ལྡན་འདས་སོ། །

[174a.7]ཁ་ཅིག་ནི། མ་རིག་གཉིད་ལས་སངས་ཕྱིར་དང་། །བློ་རྒྱས་ཕྱིར་ན་སངས་རྒྱས་ཞེས་པ་དང་ཡང་མཚུངས་སོ། །

[174b.1]ཡང་ན་བཅོམ་པ་ནི་བདུད་ལ་སོགས་པ་བཞི་བཅོམ་པའམ། ལྡན་པ་ཡོན་ཏན་དང་ལྡན་པས་སོ། །

[174b.1]དེས་སྟོན་པ་བཤད་ནས་གནས་ནི་འོག་མིན་ཅེས་པས་ཏེ། འོག་མིན་གྱི་གནས་སྟུག་པོ་བཀོད་པའི་ཞིང་ཁམས་དེ་ལས་ལྷའི་རྒྱལ་པོ་རྟོག་པ་དང་བྲལ་བའི་ལྷ་བཞུགས་པས་ན་དེའི་ཁང་བཟངས་སོ། །བཞུགས་པའི་སྤྱོད་ལམ་གྱིས་སོ། །ཡང་ན་མཉམ་པར་གཞག་པས་ཞེས་འཆད་དོ། །

[174b.2]ཆོས་སྟོན་པ་དང་རྣམ་པར་དཀར་བའི་ཆོས་གཞན་སྟོན་པ་ལ་ཞུ་བ་པོ་རྟེན་གྱི་གང་ཟག་བསྟན་པའི་ཕྱིར་ཡང་དེའི་ཚེ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ་ནམ་མཁའི་སྙིང་པོས་སོ། །

经中提到“世尊在色究竟天王殊妙楼阁……”等。“世尊（出有坏）”是指摧（坏）一切烦恼及随烦恼；而“有”是指具有六种功德；“出”则是指不住于轮回与涅盘二边。《现观庄严》也说：“**非此岸彼岸，不住其中间，知三世平等，故名般若度。**”[20] 又有道是：“**生死及涅盘，二俱无所有；若了知生死，此即是涅盘。**”[21] 如此合称，即［解释了］“出有坏”［的意义］。

有些人则说：“**无明梦觉故、慧广开故，名为佛陀。**”[22] 其理也是相通的。

或说：“‘坏’是指摧坏四魔等，‘有’则是具有功德［的意思］。”

如此解说了导师之后，解说处所——“色究竟天”。在色究竟天的密严刹土中，住有无念天的“天王”，因此称为“殊妙楼阁”。［佛在该处］行持安住威仪，也有说为“［佛在该处］平等安住”的。

为了表示请求说法与请求演说其他鲜白善法者的身分，故说“尔时虚空藏菩萨摩诃萨……”。

[174b.3]དེ་ལ་སྟོན་པ་དག་པ་བཅོམ་ལྡན་འདས་ལོངས་སྤྱོད་རྫོགས་པའི་སྐུ་དང་ལྡན་པས་གནས་འོག་མིན་དུ་ཞུ་བ་པོ་དག་པ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔས་ཞུས་པས་དེ་ཁོ་ན་ཉིད་ཟུང་འཇུག་ལ་སོགས་པ་སྔགས་ཀྱི་དོན་དུ་འགྲེལ་པ་ཡང་ཡོད་དོ། །

[174b.3]ཞུས་པའི་ཚིག་ནི་བཙུན་པ་བཅོམ་ལྡན་འདས་ལ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ནམ་འཆི་ཀ་མའི་སེམས་ཇི་ལྟར་བལྟ་བར་བགྱི་ཞེས་གསོལ་པ་དང་ཞེས་བྱ་བ་སྨོས་ཏེ། དེ་ལ་བཅོམ་ལྡན་འདས་ལ་སོགས་པ་ཧ་ཅང་སྤྲོས་པས་ཆོག་གོ། །

[174b.4]བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཞེས་པ་ནི། །བྱང་ཆུབ་ནམ་མཁའི་མཚན་ཉིད་དེ། །རྟོག་པ་ཐམས་ཅད་སྤངས་ཕྱིར་རོ། །ཞེས་བཤད་པ་ནས། གཏོང་བ་ཆེ་དང་བློ་ཆེ་བ་དང་མཐུ་ཆེ་དང་། །རྒྱལ་བ་རྣམས་ཀྱི་ཐེག་ཆེན་མཆོག་ལ་ཞུགས་པ་དང་། །གོ་ཆ་ཆེན་པོ་བགོས་ཤིང་བདུད་ཀྱི་སྒྱུ་འདུལ་བ། །དེ་ཡི་ཕྱིར་ན་སེམས་དཔའ་ཆེ་ཞེས་རབ་ཏུ་བརྗོད། །ཅེས་གསུངས་པས་ཆེན་པོའི་དོན་ཡང་དེ་ཡིན་ཏེ། སེམས་ཅན་གྱི་[174b.6]དོན་ལ་དཔའ་བས་སོ་ཞེས་ཀྱང་བཤད།

[174b.5]འཕགས་པ་[2]ནི་ལས་དང་ཉོན་མོངས་པ་ལས་རིང་དུ་གྱུར་པས་འཕགས་པ་སྟེ། རྟེན་ཅིང་འབྲེལ་བར་འབྱུང་བའི་རྩིབས་བཅོམ་པས་སོ། །དེས་ན་ཨ་ རྷ་ཀྱི་སྒྲ་ལས་བཤད་དོ། །མིང་གིས་མཚོན་ནས་ནམ་མཁའི་སྙིང་པོས་ཆོས་རྟགས་ཀྱི་ཕྱག་རྒྱ་བཞི་ཡིས་རྒྱས་ཐེབས་པའི་སེམས་ཅན་གྱི་ནམ་འཆི་བ་སྟེ། མི་རྟག་པར་གྱུར་པས་རྟེན་ཅིང་འབྲེལ་བར་འབྱུང་བ་ཡན་ལག་བཅུ་གཉིས་སུ་འཁོར་བའི་སེམས་ཅན་དེ་མི་རྟག་པ་སྟེ། སྲོག་འཇོམས་པ་འཆི་ཀ་མ་རྒྱལ་པོ་ལ་གདམས་པའི་མདོ་ལ་སོགས་པ་ལས་འབྱུང་བའི་དུས་སུ་སེམས་ཇི་ལྟར་བལྟ་བར་བྱ་ཞེས་ཞུས་པ་དང་།

其中，也有按照密法的意义所做的解释：具足报身的清净导师世尊在色究竟天，由于清净的请法者菩萨问法，于是［宣说］真如、双运等［理趣］。

问法的文句，则为：“世尊！菩萨应云何观临终心？”关于这点，“世尊……”等语已经［描写得］极其详尽，应已足够［说明，不待多言］。

所谓“菩萨”，有道是：“**菩提行相如虚空，已断一切分别故。**”[23] 此外，［经中也说：］“**大施大慧大威德，诸佛最上大乘住，擐大铠甲降魔幻，是故名为摩诃萨。**”[24] 据此，“大”的意思也有“**于众生利勇悍，故名〔摩诃萨〕**”[25] 一说。

“圣”是指已经远离业与烦恼，故而超胜；亦即能摧毁缘起之轮辐。因此，根据阿罗汉（arhat）一词而做解说。以名字而显示［其意义］之后，虚空藏问道：以四法印所印持的有情众生临终时——也即如同《教王经》等经典中所说，由于无常，所以依十二缘起而流转的众生是无常的，如此一来，［当他们的］命遭摧坏、临终之时，“应云何观”。

[175a.1]བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། ནམ་མཁའི་སྙིང་པོ་ཁྱོད་ཀྱིས་ང་ལ་ཞུས་པ་དེ་ལེགས་ཏེ་ཡིད་དང་བའི་སྒོ་ནས་ཉོན་ཅིག །ངས་ལེགས་པར་བཤད་པར་བྱ་ཡི་ཞེས་བཀའ་སྩལ་ཏེ། ཐོག་མ་ནས་རང་གི་སེམས་མ་རྟོགས་པས་འཁོར་བར་འཁྱམ་པས་ན་དེ་ལ་སྐྱེ་རྒ་ན་འཆི་རྣམས་དང་བྲལ་བ་མི་སྲིད་དོ། །རྟེན་ཅིང་འབྲེལ་བའི་ཆོས་ལས་མ་འདས་པའི་ཕྱིར་རོ། །དེའི་ཕྱིར་ན་སྐྱེ་རྒ་ན་འཆི་དང་འབྲལ་བར་འདོད་པས་འདའ་ཀའི་ཡེ་ཤེས་ལྷུན་གྱིས་གྲུབ་པ་སྤྲོས་པ་དང་བྲལ་བ་དེ་བསྒོམ་པར་བྱའོ། །དུས་ལས་མཆོན་ནས་ནམ་འཆི་ཀ་མའི་བསྒོམ་པར་བྱའོ། །དེ་ཡང་། བྱ་བ་སྒྲུབ་པར་བྱེད་པ་ལ། །བརྩུན་པས་འགྲུབ་པས་སྐྱེས་བུ་དང་། །མགོ་ལ་མེ་ཤོར་ཇི་བཞིན་ནོ། །ཞེས་གསུངས་པས་རབ་ཏུ་བསྒོམ་པར་བྱའོ་ཞེས་གང་བསྒོམ་པའི་དངོས་པོ་དང་བཅས་པས་བསྟན་ནས།

[175a.3]དེ་ནི་དེ་དག་གི་ངོ་བོ་ཉིད་སྤྲོས་པ་དང་བཅས་པ་འཆད་པར་འདོད་ནས་དྲི་བས་འདའ་ཀ་མའི་ཡེ་ཤེས་ཞེས་བྱ་བ་དེ་གང་ཞེ་ན་ཞེས་དྲིས་པ་དང་། དེ་ལ་ཞེས་ཡུལ་དུ་བྱས་ཏེ་ཡེ་ཤེས་བསྒོམ་པ་དེའོ། །

[175a.4]ཇི་ལྟར་བསྒོམ་ན། ཆོས་ཐམས་ཅད་རང་བཞིན་གྱིས་རྣམ་པར་དག་པས་ན་དངོས་པོ་མེད་པའི་འདུ་ཤེས་རབ་ཏུ་བསྒོམ་པར་བྱའོ་ཞེས་བྱ་བ་ནི། ཆོས་ཐམས་ཅད་ཅེས་པ་ནི་གྲངས་དང་དངོས་པོའི་ཐམས་ཅད་དེ་མ་ལུས་པའོ། །ཆོས་ནི་མཚན་ཉིད་འཛིན་ཕྱིར་ཆོས་ཞེས་བྱ་ཞེས་གསུངས་པས་ཁྱབ་པར་བྱ་བའི་ཁྱབ་བྱ་ལ་མ་ཁྱབ་པ་མེད་པས་ན་ཆོས་ཐམས་ཅད་རང་བཞིན་ནམ་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱིས་རྣམ་པར་དག་པ་སྟེ།

[175a.6]དཀོན་བརྩེགས་ལས། ཆོས་རྣམས་ཐམས་ཅད་དག་པ་སྟེ། །ཉེས་སྐྱོན་ལ་སོགས་དམིགས་པ་མེད། །དེ་བས་རང་བཞིན་ངོ་བོ་ལ། །དངོས་སོགས་འཛིན་པ་ག་ལ་སྲིད། །[3]ཅེས་གསུངས་པས་ན་རང་དང་སྤྱིའི་ཆོས་དེ་ཐམས་ཅད་དངོས་པོ་མེད་པས་དོན་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱིས་སྟོང་པ་བརྗོད་དུ་མེད་པའི་གསལ་སྣང་ངོ་བོ་ཉིད་ལས་འདས་པར་བཤད་དོ། །

“世尊告曰：‘虚空藏！善哉！仁者问我。欢喜乐听！我当为汝善说。’后复告曰：‘本来不悟自心故，流转轮回。是故，于中能离生老病死者，无有是处，未曾出过缘起故。是故，欲离生老病死者，应修任运离戏临终智，时至当修临终智。谓：于所成就事，精勤当成就，如人救头燃。’”[26] 如经中所言，因此“应修［临终智］”。这是连同所应修习之事而宣说。

接着，［虚空藏菩萨］欲［请佛］分别解说（开示），所以问道：“彼临终智云何？”至于“于彼……”则是［将临终智］做为对境，而说“应修［临终］智”。

应如何修习呢？所谓“一切法自性清净故，应善修无实想”，“一切法”泛指一切数量与一切有为法，无一例外。至于“法”，有道是：**“能持性相，故名为法。”**[27] 因此，关于所周遍的对象，则是无所不遍，所以说“一切法”，并且是“自性清净”的。

关于此点，正如《宝积经》所言：**“一切法清净，过等不可得，是故于自性，岂能执实等？”**[28] 故说：由于从自身与总体而言的一切法皆无实有，因此实际上是体性空、不可言说的明相，［它］超越了体性。

[175a.7]དེའི་ཕྱིར་ན། ནམ་མཁའ་མཐོང་ཞེས་སེམས་ཅན་ཚིག་ཏུ་རབ་བརྗོད་པ། །ནམ་མཁའ་ཇི་ལྟར་མཐོང་སྟེ་དོན་འདི་བརྟག་པར་བགྱི། །དེ་ལྟར་ཆོས་མཐོང་བ་ཡང་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་བསྟན། །ཅེས་དཔེ་དོན་སྦྱར་བ་ཡང་ཡང་བཤད་དོ། །

[175b.1]དེས་དངོས་པོ་དོན་དམ་མཚན་ཉིད་ལ་གནས་པ་བཤད་ནས་གང་ཟག་ལ་ལྟོས་པ་བསྟན་པའི་ཕྱིར་ཀུན་རྫོབ་རྒྱ་ཆད་མེད་པ་བསྟན་པའི་ཕྱིར་ཀུན་རྫོབ་ལ་རྒྱུ་འབྲས་ལ་གནོད་པ་མེད་པ་སྟོན་བའི་ཕྱིར། ཆོས་ཐམས་ཅད་བྱང་ཆུབ་སེམས་སུ་འདུས་པས་ན་སྙིང་རྗེ་ཆེན་པོའི་འདུ་ཤེས་རབ་ཏུ་བསྒོམ་པར་བྱའོ་ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། གང་ཟག་ཤེས་རབ་ཤས་ཆུང་བ་བློ་ཐ་མ་ལ་བསླབ་པ་རྣམས་ལ་ལྟོས་ནས་སྣང་བ་འདི་མེད་པ་མ་ཡིན་ཏེ། ཆོས་ཐམས་ཅད་ཀྱི་རྩ་བ་གཞན་ལས་[4]མི་གནོད་པས་ཁྱད་པར་དུ་བྱ་བར་ཐེག་པ་རྣམ་གཉིས་ཀྱང་ཁས་ལེན་པར་སྣང་ན་དེ་ལས་འདི་རབ་ཏུ་མི་གནས་པ་དོན་གསལ་སྟོང་པར་གནས་པས་ན། སྟོང་པ་ཁོ་ན་ཡང་མིན་ཏེ། སྟོང་ཉིད་སྙིང་རྗེའི་སྙིང་པོ་ཅན། །ཞེས་བཤད།

[175b.3]ཐེག་པ་གོང་མ་རྣམས་མི་གནོད་པ་ཙམ་ཡོད་པས་མིན་ཏེ། ཕན་འདོགས་དང་བཅས་པས་གནས་པས་ཐེག་པ་རིན་ཆེན་གསལ་ལས་ཀྱང་། བྱང་ཆུབ་སེམས་ལ་རབ་གནས་པ། །སྟོང་ཉིད་ལ་སོགས་ཐག་མི་རིང་། །ཐབས་དང་ཤེས་རབ་ཟུང་འབྲེལ་ན། །སྤྱོད་ཚུལ་གང་ལྟར་གནས་ཀྱང་སྟེ། །ཡོ་ན་ཉིད་ལ་འགྱུར་བ་མེད། །ཅེས་གསུངས་པ་དང་། དབུ་མ་དེ་ཁོ་ན་ཉིད་ལས། སྙིང་རྗེའི་ཡུལ་དུ་སེམས་ཅན་ཏེ། །དེ་རྒྱུ་བྱང་ཆུབ་སེམས་ལས་བྱུང་། །ཞེས་པས་ན་འགལ་བ་མེད་པ་དང་། །

[175b.5]བསླབ་བཏུས་ལས་ཀྱང་། བྱང་ཆུབ་ཏུ་ཡང་བློ་བརྟན་བྱ། ། ཞེས་གསུངས་པས་ན་གང་མཐའ་གཉིས་སུ་མི་ལྟུང་བར་བྱ་བའི་ཆེད་དུ་གསུངས་སོ། །

因此，如同“**众生称言见虚空，岂见虚空？观是义！佛说见法亦如是**”[29]所言，［《般若经》中］一再结合了譬喻（喻依）与意义（喻体）而做解说。

藉此说明“有为法住于胜义性相”后，为了宣说“取决于补特伽罗（人）”、“世俗并不受限”，并且由于［若唯说胜义，则会］否定“于世俗中，因果无损”[30]，所以说：“一切法集于菩提心故，应善修大悲想。”对于慧力稍差、内心平庸的人们，就［其］所学而言，此所显（现象）并非“无”，而且由于二乘皆同意“一切法的根本在于强调‘不害他者’”，再加上此理毕竟不可得，究竟住于明空［不二］之中，故有“**亦非唯空耳，空性悲心藏**”[31]之说。

对于较上乘者而言，还不只是因为“不害［他］”［而说空性悲心藏］而已，更是因为涉及饶益［而做此说］。因此，《明宝乘论》[32]也说：“**菩萨善安住，空性等不远；方便慧双运，所住一切行，真如无变异。**”《中观真实论》[33]则说：“**众生乃为悲心境，彼因出于菩提心。**”[34]因此，［空与悲］并不相违。

《集学论》也说：“**竖菩提因，发坚固意。**”[35]总之，［经典］是为了不落二边而说［空悲双运］的。

[175b.5]དེའི་ཕྱིར་ན་སྔོན་གྱི་སློབ་དཔོན་རྣམས་ཀྱང་མཐའ་གཉིས་ལས་མ་ལྟོས་པས་འཇུག་པར་བྱ་ཞེས་གསུངས་སོ། །

[175b.6]དེས་ན་ཚིག་དོན་ནི་རྟོགས་སླ་བས་ཧ་ཅང་མ་སྤྲོས་སོ། །

[175b.6]དེས་ཆད་ལྟ་ལ་སོགས་པ་རྣམ་པར་བཀག་ནས། ད་ནི་དངོས་ཀྱི་དོན་སྣང་བ་ཐམས་ཅད་ཀྱི་རིགས་དོན་ལ་བསྒོམ་པ་འཆད་པ་ནི། ཆོས་ཐམས་ཅད་རང་བཞིན་གྱིས་འོད་གསལ་བས་ན་མི་དམིགས་པའི་འདུ་ཤེས་བསྒོམ་པར་བྱའོ་ཞེས་བསྟན་པ་སྟེ། དེ་ཡང་རང་ལ་སྣང་བའི་ཆོས་འདི་ཐམས་ཅད་ངོ་བོ་ཉིད་ལ་རྟོག་པ་དང་བྲལ་བས་སྒྲིབ་བྱེད་མེད་དེ། དཔེར་ན་ནམ་མཁའ་རང་བཞིན་གྱིས་དག་པ་བཞིན་ནོ། །

[175b.7]དེ་བས་ན་ཆོས་ཐམས་ཅད་འོད་གསལ་བ་སྟེ། དཔེར་ན་ཉི་མའི་འོད་ཟེར་བཞིན་ནོ། །དེ་ལ་ཁ་ཅིག་ན་རེ་ཁྱོད་ཀྱི་དཔེ་ལ་གནོད་པ་ཡོད་དེ། ནམ་མཁའ་དག་པ་ལ་ཉི་མ་སྣང་བ་ལ་འོད་ཟེར་གསལ་ཀྱང་སྤྲིན་ལ་སོགས་པས་སྒྲིབ་གཡོགས་ཡོད་ན་མི་གསལ་བ་བཞིན་དཔེ་མ་གྲུབ་སྟེ། གནོད་དོ་ཞེ་ན།

[176a.2]དེས་མི་གནོད་དེ། ཉི་མའི་འོད་ཟེར་ལ་ནི་ནམ་ཡང་སྒྲིབ་གཡོགས་ཡོད་པས་མི་གསལ་བ་དང་མེད་པས་གསལ་བ་ལ་སོགས་པ་དང་སྤྱི་སྤྱི་སེམས་ཅན་གྱི་སྣང་བ་ལ་སྣང་བའི་ཕྱིར་རོ། །

[176a.2]དེས་ན་ཆོས་རྣམས་ཀྱི་རང་བཞིན་ལ་འོད་གསལ་བ་སྒྲིབ་པ་མེད་པ་དང་། མི་གསལ་བ་སྒྲིབ་བཅས་མེད་པས་ན་སེམས་ཅན་གྱི་སྣང་བ་ལ་ཡིན་ཏེ། ཉོན་མོངས་པའི་སྒྲིབ་པ་ལ་སོགས་པ་གསལ་[5]བས་ཀྱང་ཆོས་ཀྱི་ངོ་བོ་ཉིད་ལ་གསལ་བ་མེད་ལ། སྒྲིབ་པས་མི་གསལ་བ་མེད་པར།

因此，往昔诸位阿阇梨也都说：“**应当不依二边而行**”。

这么一来，词句语文义就容易理解，也就不再多加引申了。

根据该理而彻底破斥断见等［误解］之后，现在解说主要的道理——修习一切所显（现象）之理趣。［佛陀］宣说道：“一切法自性光明故，应修不可得想。”也就是说：对自己显现的这一切法，其本性远离分别，因此没有“能障”——譬如虚空，自性清净。

因此，譬如日光，一切法光明。关于这点，若有些人主张：“你的譬喻是有反证的。即使在纯净的虚空中，日轮显耀、光芒朗照，但只要被云等所遮蔽，便不再朗照。正如此理，譬喻不成立，因为有反证。”

［答：］这是无妨的。因为日光永远都不会由于遮蔽物的存在而不朗照，朗照等［特性］显现于总体有情众生之所显（现象／境界）。

因此，诸法的自性之中，并没有“无障所以光明，具障所以不光明”之情形——那［种说法］只存在于有情众生的所显（现象）之中；也就是说，［实际上］没有所谓“除去烦恼障等，而使法的体性光明”，也没有“由于盖障而使［法的体性］不明”这种事。

[176a.3]ཡང་དབུ་མ་རིགས་པ་བརྟག་པ་ལས། ཆོས་ཀྱི་དངོས་པོ་གནས་པ་ལ། །དུས་དང་ཆེ་ཆུང་[176a.4]གསལ་མི་གསལ། །འབྱེད་པར་གྱུར་པའི་གང་ཟག་དེ། ང་ཡི་འཁོར་དུ་ཇི་སྟེ་རིགས། །དེ་བས་འོད་གསལ་སྟོང་བ་ཡིན། །ཞེས་བཤད་དོ། །དེས་ན་དངོས་པོ་ལ་དམིགས་པ་མེད་པ་སྣང་ཙམ་ཉིད་ན་སྟོང་པས་ན་ཡུལ་མི་དམིགས་ཏེ་འཛིན་པའི་ཤེས་པ་མི་དམིགས་པས་ན་དམིགས་བྱ་དམིགས་བྱེད་གཉིས་ཀ་ལ། གྲུབ་པ་གནས་མེད་པའི་ཕྱིར་མི་དམིགས་པའི་འདུ་ཤེས་རབ་ཏུ་བསྒོམ་པར་བྱའོ། །

[176a.5]དེ་ཡང་སྐབས་ཀྱི་ཚིག་གི་བསྒོམ་པའི་དངོས་པོ་དེས་འཆི་ཀ་མའི་ཚེ་ཞེས་ཐམས་ཅད་ལ་སྦྱར་བར་རིག་པར་བྱའོ། །

[176a.5]འོ་ན་གལ་ཏེ་འཆི་ཁ་ཁོ་ན་བསྒོམ་གྱི་གཞན་དུ་མ་ཡིན་ནམ་ཞེ་ན། །

[176a.6]དེའི་རྒོལ་བ་ལ་སྐབས་མེད་དེ། འཆི་ཁ་ཞེས་པ་ནི་དངོས་པོ་དང་དུས་ལ་ངེས་པར་གཟུང་བ་མེད་དེ། དབུ་མ་སྒྲུབ་པ་ཆེན་པོ་ལས། །མི་རྟག་འགྱུར་ལ་གནས་དང་དུས། །གང་འདི་ཡོད་པར་ངས་མ་མཐོང་། །དེ་བས་སྐྱེས་པ་ཁོ་ན་ནས། །འཆི་བདག་ཁ་ན་གནས་པ་ཡིན། །ཞེས་སློབ་དཔོན་ཀླུ་སྒྲུབ་ཀྱིས་གསུངས་པ་དང་། ནམ་ཞིག་སངས་རྒྱས་མ་གཏོགས་པར། །མི་རྟག་ལ་སོགས་གནས་པ་ཡིན། །ཞེས་པ་དང་། ཡང་སློབ་དཔོན་ཀླུ་སྒྲུབ་ཀྱིས་རང་ལ་འཆི་བའི་དུས་ངེས་པ་མེད་པས་ཐར་པའི་དོན་དུ་འབད་པ་ནི་བརྩོན་འགྲུས་ཆེན་པོ་དང་ལྡན་པས་བྱའོ་ཞེས་གསུངས་པས་ན་འཆི་ཁ་མ་ཞེས་རྒྱལ་པོ་ལ་གདམས་པའི་མདོ་སོགས་ནི་དཔེ་ཙམ་ཡིན་ཏེ་སྐྱེས་ནས་འཆི་ཁ་མ་ཡིན་པའི་ཕྱིར་རོ་ཞེས་འཆད་དོ། །

此外，《观中理论》[36] 也说：“**若诸法实有，时、大、小、明、暗，于中析辩者，我眷善理乎？是故为明空。**”因此，有为法不可得（无所缘），唯是显现而已——这本身就是空。因此，境不可得，进而能执取［境］的识也不可得。所以“所缘（境）”及“能缘（识）”二者皆无法成立，皆无所住。正因如此，“应修不可得想”。

此外，当知：以现阶段该文字［呈现］的所修习事而言，所谓“临终”适用于一切［阶段］。

若问：是否仅在临终［时］观修，而不是在其他［时候］呢？

［答：］不会有［出现］这种争议的时候。所谓“临终”，无法针对“有为法”或“时间”加以明确界定。龙树阿阇梨于《成中观广论》[37] 中也说：“**无常变动住与时，我未曾见是者有。是故凡已出生者，即已住于死主口。**”又说：「**悉住无常等，直至于成佛。**」龙树阿阇梨还说：「**自己死期不定故，为求解脱而发精勤者，应具大精进。**」[38] 所以说，《教王经》等［经典中所说］所谓「临终」，不过是举例而已——由于据其（龙树）所述，出生之后，便是「临终」了。

[176b.1]ཁ་ཅིག་ནི་རྩོལ་བ་ལ་འདོད་པས་སྒྲུབ་པ་ཡང་སྣང་སྟེ། བསྒོམ་པ་ལ་འཆི་ཁར་བསྒོམ་ལ་ཡང་རྟོག་པ་མེད་ཅེས་འཆད་དོ། །

[176b.2]འདི་ནི་ངན་ཏེ་འཆི་ཁའི་གནས་སྐབས་ན་སྡུག་བསྔལ་གྱི་ཚོར་བ་ལ་སོགས་པས་གཟིར་བས་སྐབས་སུ་སེམས་ལ་ཏིང་ངེ་འཛིན་མི་སྐྱེ་བ་དང་[6]། ཐེག་པ་ཆེ་ལ་ཞུགས་པ་སྟེ། །ཇི་སྲིད་གསོན་པར་ལས་གྲུབ་ནས། །འཆི་བའི་དུས་སུ་དགའ་བས་འགྲོ། །ཞེས་གསུངས་པས་ན་འཆི་ཁ་མ་ནི་སྐྱེས་ཙམ་ཉིད་ན་འཆི་ཁ་མར་གནས་པ་ཡིན་ནོ་ཞེས་འཆད་པ་བཟང་ངོ་། །

[176b.3]རང་ནི་རང་བཞིན་གྱིས་སྟོང་པ་འམ། གནས་པའི་དོན་བཤད་ནས་རེ་ཞིག་ཕྱི་ནང་གི་ཉེ་དུ་དང་ནོར་རྫས་ལ་སོགས་པ་ལ་ཡང་ཆགས་པར་མི་རིགས་པར་སྟོན་པ་ནི། དངོས་པོ་ཐམས་ཅད་མི་རྟག་པས་ན་ཅི་ལ་ཡང་མི་ཆགས་པའི་འདུ་ཤེས་རབ་ཏུ་བསྒོམ་པར་བྱའོ་ཞེས་བྱ་བ་ལ་སོགས་པ་གསུངས་ཏེ།

[176b.4]དེ་ལ་དངོས་པོ་ནི་ཕྱིར་བརྟེན་པར་སྣང་བ་ཐམས་ཅད་དང་། ནང་གཡོ་བར་སྣང་བ་སྣོད་བཅུད་ཐམས་ཅད་ཀྱང་མི་རྟག་སྟེ། འདུས་བྱས་ཐམས་ཅད་མི་རྟག་པ། །ཞེས་པ་དང་། དངོས་པོ་ལ་སོགས་རྟག་པར་ངས་མ་མཐོང་། །དེ་བས་ཆགས་པའི་བློ་མ་འཇུག །ཅེས་པ་དང་། སྐབས་དང་སྦྱར་ན་དབུ་མ་རིགས་པ་བརྟག་པ་ལས། གང་ལ་ཆགས་པ་དེ་ཉིད་སྤངས། དེས་ནི་འཆིང་བར་འགྱུར་བའི་ཕྱིར། །ཁྱད་པར་བུ་དང་བུ་མོ་སོགས། །སྤང་བའི་ཡུལ་དུ་བྱ་བར་རིགས། །ཞེས་བཤད་པས་ན། གནས་སྐབས་བརྗེ་བས་ན་དེ་ལ་ཆགས་པའི་གནས་མེད་པས་ནམ་ཡང་ཆགས་པར་མི་བྱ་སྟེ། དེའི་གནས་སྐབས་ནི་མི་རྟག་པའི་རྣམ་པར་ངོ་བོ་ཉིད་ལ་གནས་པས་བྱ་བ་མེད་དེ། དེས་ན་ཆགས་པ་མེད་དེ། ནང་སེམས་ཅན་དང་། ཕྱི་ཡོ་བྱད་ལ་ཡང་ཆགས་པ་མེད་པར་བྱའོ་ཞེས་བསྟན་པའི་དོན་ཏོ། །

也有某些人支持［该种］争论而修持，对修习做如此解释：即使在临终时观修，［观修本身］仍是无分别的。

这［种说法］是很低劣的。在临终阶段，受到苦受等逼迫，届时心中是生不起三昧的。如云：**“已入于大乘，活时成所作，死时欢喜逝。”**[39] 也就是说，将临终解释为“只要出生了，就处于临终［的范围之中］”为宜。

由于说了“自性空”或“自然住”之义，所以对于外内的亲眷、钱财等，也不应生贪。为宣说此义，而说“一切有为法无常故，应善修无所贪着想”等。

其中，关于“有为法”，有道是：**“一切于外所显静世间、一切于内所显动世间，悉皆无常，即诸有为皆是无常。”**[40]，**“我于有为等，未曾见常有，故莫入贪心。”**[41] 配合［不同］情境（对象）而说，则如《观中理论》所言：**“所贪悉应断，其能成缚故；尤于子女等，理为所断境。”** 由于一旦情境转换，便不再有可贪之处，因此，无论何时都不应贪。其（所贪对象）情境本质上即处于无常的状态中，因此无所作，也就无贪——所以，于内的有情众生、外的资具，皆应做到无贪。此为［世尊］所宣说之义。

[176b.7]དེ་ཡང་བློ་རབ་འབྲིང་གི་ཐ་དྲག་གིས་གཞན་ལ་བཏང་བ་མི་དམིགས་པས་ཟིན་པའི་མ་ཆགས་པ་དང་། དངོས་པོ་ལ་མ་ཆགས་ཀྱང་དེའི་འདོད་པའི་ཡུལ་ལ་ཆགས་པ་དང་མ་ཆགས་པ་འདྲ་ཡང་དམིགས་མེད་ཀྱི་རྒྱས་མ་ཐེབས་པས་མ་བྲལ་བའི་བློ་ཅན་གྱིས་རིམ་པ་བཞིན་བློ་ལ་སྣང་བར་མཁས་པས་བཤད་པས་ན་འདིར་ནི་དངོས་པོ་ཡུལ་གང་ཟག་ཐམས་ཅད་ལ་མི་དམིགས་པས་ཤེས་རབ་དང་མ་བྲལ་བར་གནས་པས་མ་ཆགས་པའི་གཙོ་བོའམ་མཆོག་དེ་ཡིན་པས་ན་སྐབས་དོན་ཡང་དེ་ཡིན་པར་རིག་པར་བྱའོ་ཞེས་བཤད་དོ། །

[177a.1]དེ་ལས་གཞན་པ་བསྟན་བཅོས་རྣམ་གཉིས་ལ་སོགས་པའི་རང་བཞིན་ནི་བཏང་བ་དང་ལྡན་པའི་ཆགས་པ་མེད་པ་མ་ཡིན་པའི་ཕྱིར་ན། སློབ་དཔོན་ཀླུ་སྒྲུབ་ཀྱིས། ཆགས་པའི་ཡུལ་ལ་དངོས་མེད་པར། །དེ་ལ་ཆགས་པ་སྐྱེ་བ་དེ། །རིགས་སམ་གལ་ཏེ་རི་བོང་རྭ། །དེ་ལའང་ཆགས་པ་སྐྱེ་བར་རིགས། །ཞེས་གསུངས་པ་དང་མཐུན་པས་ན་ཆགས་པ་མེད་དེ་མི་རྟག་པར་གནས་པས་ཞེས་སྐབས་དོན་དང་ཡང་སྦྱར་རོ། །

[177a.3]འདུ་ཤེས་ནི་དེ་ལ་ཐབས་ཀྱིས་གནས་པས་ན་བསྒོམ་པའམ་དེ་ལ་དངོས་པོ་དེ་གནས་པས་ན་དེའི་ཁྱབ་པ་སྒྲུབ་པའི་ཚུལ་དུ་བྱའོ་ཞེས་བཤད་དོ། །

又如此解说道：由于慧力有上中下的区别，因此，虽有“‘施他不可得（无所缘）’所摄之无贪”以及“于有为法（事物）无贪”，但仍会于其所求对境生起贪着，或者虽然类似无贪，但由于未能以“不可得”加以印持，于是，未离［贪］之有情众生，［仅能］逐渐对心中所显（现象）得到善巧。如此说来，在此，事物（有为法）、对境、补特伽罗等一切皆不可得。因此，不离智慧［之境界］而住，那便是无贪之中最为主要、最上乘者。所以，当知现阶段也是如此。

除此之外，二种论典[42]等的自性，并非“具足能舍之无贪”。因此，根据龙树阿阇梨所说：“**所贪境无实，贪彼若应理，则于兔角者，生贪亦应理。**”[43]“无贪”它［本身］也处于无常［之本性］。如此便可配合现在［所讨论］的道理。

关于“想”，则是：应透过“［有为法］以权巧方便而存在（住）”进行修习；或者透过“该有为法存在”［的前提］，而实行能成立其必然性的方式。

[177a.3]བརྟེན་པ་དང་རྟེན་དུ་རྒྱུ་ཚོགས་པས་འབྲས་བུ་འབྱུང་བ་དེའི་ཕྱིར་འདིར་ཡང་དེ་ཁོ་ན་བཞིན་འབྱུང་ངམ་སྙམ་ན་རེ་ཞིག་དམ་པའི་དོན་ལ་དེ་མི་སྣང་སྟེ། སེམས་རྟོགས་ན་ཡེ་ཤེས་ཡིན་པས་ན་སངས་རྒྱས་གཞན་མི་བཙལ་བའི་འདུ་ཤེས་བསྒོམ་པར་བྱའོ་ཞེས་གསུངས་ཏེ། དེའི་དངོས་པོ་ནི་ཉན་ཐོས་པ་དང་། སེམས་ཙམ་པ་དང་། དབུ་མ་པ་ལ་སོགས་པའི་ལྟ་བ་དང་བསྟུན་ན་ཡང་སེམས་ཙམ་པ་ཡིན་པར་ཤེས་པ་ཁ་ཅིག་ནི་ཡོད་པར་མངོན་པས་ན་དེ་ནི་མ་ཡིན་ཏེ། སེམས་རྟོགས་ན་ཞེས་པ་ནི་དོན་ནི་རྟོགས་པར་བྱ་བའི་ཡེ་ཤེས་སམ་སེམས་དེ་གང་ཡང་མེད་པས་ན་སེམས་རྟོགས་ན་ཞེས་བཤད་པས་འགེགས་པའི་ནའམ། ཡང་ན་སེམས་རྟོགས་ན་ཞེས་པ་ཡེ་ཤེས་ལ་སྣང་བའི་སེམས་རྟོགས་ན་དེ་ཁོ་ན་ཡེ་ཤེས་ཡིན་པས་ན་ཡེ་ཤེས་ཡིན་པའོ་ཞེས་འཆད་པས་ན་ཉན་ཐོས་ལ་སོགས་པར་གནས་པ་མེད་དོ། །

[177a.6]དེས་ན་མདོ་སྡེ་ལས་ཀྱང་། སེམས་ཉིད་ཡེ་ནས་མེད་པ་ལ། །དེ་ལ་རྟོགས་པའི་བློ་མི་འཇུག །མ་ཞུགས་པ་དེ་དེ་ཤེས་ཡིན། །དེ་ཤེས་ཡེ་ཤེས་བླ་ན་མེད། །ཅེས་གསུངས་པ་ཡང་སྔ་མའི་ཁོངས་སུ་འགྲོའོ། །

[177a.7]དཀོན་བརྩེགས་ལས་ཀྱང་། འོད་སྲུངས་སེམས་ནི་ཡོངས་སུ་བཙལ་ནས་མི་རྙེད་དོ། །གང་མི་རྙེད་པ་དེ་མི་དམིགས་པ་ཡིན་པའོ། །གང་མི་དམིགས་པ་དེ་འདས་པའམ། ད་ལྟར་རམ། མ་འོངས་པ་མ་ཡིན་པས་ན། །ཞེས་རྒྱ་ཆེར་གསུངས་སོ། །ཡང་སེམས་གང་གིས་ཡོངས་སུ་རྟོགས་པ་དེ་ཡང་སྟོང་པ། ཡོངས་སུ་རྟོགས་པ་དེ་ཡང་སྟོང་པ་ཞེས་བྱ་བ་ལ་སོགས་པ་གསུངས་པས་ན་དངོས་པོ་རྟོགས་རྒྱུ་མེད་པ་ཞེས་བཤད། དེ་རྟོགས་པ་དེ་ལ་ཡེ་ཤེས་བླ་ན་མེད་པ་ཞེས་བྱ་སྟེ། སངས་རྒྱས་གཞན་ནས་བཙལ་བྱ་མ་ཡིན་ཏེ། བཙལ་བྱ་ཡིན་ན་སེམས་ཅན་ཐ་དད་པའི་སྐྱོན་ཡང་གནས་པའི་ཕྱིར་རོ། །

或问：由于在能依以及所依之上，众因具足而能生果，所以，在此也必然会如同那样［的原理］而发生［佛果］吗？但在真实义中往往并非如此。于是［佛］说：“若悟心者，是为智慧，是故应修佛果不假外求想。”其实质虽与声闻、唯识及中观等见地相符，但某些认为是“唯识所变”的人，仍将之视为“显然是有的”。实则不然。所谓“若悟心者”，是指：实际上，根本没有那个“所证之智”或“心”，故说：“若悟心者”。因此有个［表示］否定的“若……”。又或者，所谓“若悟心者”是这么解释的：若了悟“智慧之中所显现的心”，那么，它（此种了悟）本身便是智慧，故说“是为智慧”。如此一来，便与声闻等无关了。

因此，契经中也说：“**心性本来即无有，悟此之心无所入，不入即为识彼理，识彼即为无上智。**”[44] 此说与前文相符。

至于《大宝积经》也做了广说：“**迦叶！求是心相而不可得。若不可得，则非过去、未来、现在……。**”[45] 又，［经中］有言：“**若人了悟心，彼亦为空，所悟亦空。**”[46] 根据此等说法，而说“**有为法无所悟**”。“了悟该理”本身，即所谓“无上智”；因此，佛果并非于他处所能觅得者，因为若是所觅得者，就会存在“有情众生［本性］迥异”的过失。

[177b.2]དེ་བས་ན་གཞན་ན་བཙལ་བྱ་མེད་ཅེས་བྱ་བ་རྟོགས་པའི་མདོ་ལས་ཀྱང་། འདི་ཙམ་སྣང་བ་ལོག་པ་ལ། །ཡེ་ཤེས་བླ་ན་མེད་པ་ཡིན། །དེ་ཕྱིར་སངས་རྒྱས་སྒྲ་ཙམ་ཞིག །གཞན་དུ་བཙལ་ལམ་དངོས་འཛིན་མིན། །སྒྲ་ལ་བཙལ་བར་བྱ་མིན་ཏེ། །རྟོགས་པ་དེ་ཉིད་རང་ལ་ཡིན། །ཞེས་གསུངས་སོ། །དེ་བས་ན་རྣམ་པར་རྟོག་པ་གོམས་པས་གནས་པས་མ་རྟོགས་པ་དེ་ལ་ཐ་དད་པར་རྟོགས་པ་ནི་མཐའ་གཉིས་མ་སྤངས་པའི་གང་ཟག་ཏུ་ཤེས་པར་བྱའོ། །

[177b.3]ཚིག་གི་གོ་ཆ་དང་པོས་ནི་དོན་སྣང་བའི་རང་བཞིན་ལ།
གཉིས་པས་ནི་ཀུན་རྫོབ་དང་བསྟུན་ནོ། །
དེའི་འོག་མས་ནི་སྟོང་པ་དང་བསྟུན་ལ།
དེའི་འོག་མས་ནི་རྣམ་པར་རྟོག་པ་དང་བསྟུན་ནོ། །
དེའི་འོག་མས་ནི་མཐར་ཐུག་ལ་གཟུང་འཛིན་ལ་མི་དམིགས་པས་ན་སངས་རྒྱས་པ་ལ་དུས་དང་སྔ་ཕྱི་དང་། ཆེ་ཆུང་དང་བཟང་ངན་མེད་དེ། དཔེར་ན་མར་མེ་མཛད་དང་ད་ལྟར་གྱི་སེམས་ཅན་ཐ་མལ་པ་ལ་ཡང་ཁྱད་མེད་པར་མཉམ་པ་ཉིད་དུ་གནས་པ་ཡིན་ནོ་ཞེས་ངོ་བོ་ཉིད་ལ་གནས་པའི་དོན་བཤད་པ་ཡིན་ཞེས་མཁས་པ་ཡན་ཆད་[7]གསུངས་ལ།

[177b.5]ཁོ་བོས་ཀྱང་དེ་ལ་སེམས་པ་ཕྲ་བ་སྐྱེས་པ་འདི་བརྗོད་པས་ཁ་ཅིག་སྐྲག་པ་དང་དངང་བ་ལ་སོགས་པའི་ཡུལ་ཅན་ལ་འདི་ནི་བསྟན་པར་བྱ་བ་མ་ཡིན་ཏེ། གསང་བའི་ལེའུ་དང་པོ་ལས། གང་ལ་ཆོས་ཉིད་གནས་པ་དེ། །ལེགས་པར་རྟོགས་དང་དེ་ལ་མོས། །དེ་ལ་ཅུང་ཞིག་སྦྱིན་པར་བྱ། །དེ་ལས་བཟློག་ལ་དེ་མི་སྦྱིན། །ཞེས་གསུངས་པས་དེ་ནི་དམ་པའི་དོན་ལ་གནས་པའོ་ཞེས་འཆད་པར་འགྱུར་རོ། །

所以，所谓“［佛果］非于他处所能觅得者”［的道理］，在《解悟经》中也说：**“反于如是相，即是无上智。故佛唯声耳，不假于外求，不可执实有，于声不可求——解悟唯自证。”**[47] 因此，当知：由于［众生］总是习于分别念，而无法了悟［此理］，而将之（心与法／心与佛）理解为相异者，便是未断二边者。

符合智者程度者，会谈到“住于体性”之意义：“透过第一文字铠甲（第一种想），［传达］外境显现之自性；
第二［铠甲］则对应于世俗；
其后对应空；
以下对应分别念；
再下则［传达］于究竟中，所取、能取不可得，因此成佛［一事］并无先后、大小与优劣，例如：燃灯佛与现今的凡庸众生之间，其实并无区别，住平等性。

我也认为：其中，由于谈论“生起细微心”此事，会令某些人［感到］恐惧、惶怖等；对于这样的有境（感知者），便不宜宣说［此法门］。《秘密初品》中提到：**“凡于法性住，善悟起信解，于是可少施，反则不应施。”**[48] 根据此文，可说“其（能接受此理者）安住于真实义中”。

[177b.7]དེ་བས་དེ་དག་གི་བསྡུ་བའི་ཚིགས་སུ་བཅད་པ་ནི། བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་ཚིགས་སུ་བཅད་པ་དེ་བཀའ་བསྩལ་པ་ཞེས་བྱ་བ་ལ་སོགས་པ་ནས་སངས་རྒྱས་གཞན་དུ་མ་ཚོལ་གྱི་བར་གྱིས་དོན་བསྡུས་ནས་ནམ་མཁའི་སྙིང་པོ་ལ་ཡིད་གཟུང་བའི་ཕྱིར་དུ་བསྐྱར་བའམ། བསྟན་པའི་ཚུལ་དུ་བསྟན་པ་སྟེ། །དེ་ནི་བསྡུས་པའི་ཁྱད་པར་ལས་དོན་ལ་ཁྱད་པར་མེད་དེ་ཞེས་འཆད་པས་ན་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས་ཀྱིས་གསུངས་པ་དང་འཁོར་རྣམས་དགའ་བ་སྐྱེས་པ་ནི། བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་དེ་སྐད་ཅེས་བཀའ་སྩལ་ནས་ཞེས་པའོ། །

[178a.1]འཁོར་དགའ་བ་སྐྱེས་པ་ནི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ནམ་མཁའི་སྙིང་པོ་དང་། དེ་ལ་སོགས་པའི་འཁོར་ལྷ་མ་སྲིན་སྡེ་བརྒྱད་ལ་སོགས་པ་རྣམས་ཡི་རང་ནས། བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་གསུངས་པ་ལ་ཡི་རང་བར་གྱུར་ནས་བསྟོད་པ་ལ་སོགས་པ་མཛད་དོ་ཞེས་འཆད་དོ། །

[178a.2]བདག་འདྲ་སྡེབ་སྦྱོར་གསལ་ལྡན་མ་ཡིན་ཀྱང་། །
དོན་ལ་མོས་པའི་གང་ཟག་རང་བས་དམན་པ་དང་། །
ཆོས་ཉིད་མཐོང་ལ་ལོག་པར་རྟོག་པ་ཅི་ཡོད་ཀྱི། །
དོན་དུ་བདག་གིས་བྱས་པ་ཡིན། །

[178a.3]དེ་ལས་བྱུང་བའི་དགེ་བ་དེས། །
བདག་དང་མཐའ་ཡས་མ་རིག་པ། །
མི་མཐུན་ཤེས་རབ་ཀྱིས་འཇོམས་ཤོག །
དོན་ལ་མོས་པའི་མཐའ་གཉིས་མེད་པར་ཤོག །

[178a.3]འཕགས་པ་འདའ་ཀ་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་མདོའི་དོན་གསལ་བ་ཞེས་བྱ་བ། སློབ་དཔོན་ཞི་བ་ལྷས་མཛད་པ་རྫོགས་སོ།། །།

[178a.4]རྒྱ་གར་གྱི་མཁན་པོ་ཧྲྀ་ཤྲཱ་ཏྲ་ཛ་དང་། བོད་ཀྱི་ལོ་ཙྪ་བ་འཕགས་པ་ཤེས་རབ་ཀྱིས་བསྒྱུར་བའོ།།

因此，此等摄颂方面，是从“世尊复说是偈……”等，到归纳“莫向外求佛”。并且则为令虚空藏铭记于心而重述，以教法的形式[49]而宣说。这［些说法之间］只存在归纳的差别，而应当没有实质意义上的区别。透过如此解说，因此，正等觉已经说法，眷属大众则心生欢喜，所以文中提到“世尊语已……”。

关于眷属心生欢喜，则说：“虚空藏与彼八部鬼神等眷属众，于世尊所说，皆大欢喜，称扬赞叹。”[50]

我辈不具词章与才情，
凡有信解其义、劣于我，
于见法性起邪分别者，
我为利此等众而撰文。

愿以所生之善根，
令我无边无明众，
以慧摧灭相违事，
信解胜义无二边。

阿阇梨寂天所造圣临终智经释

印度和尚法王与藏地译师帕巴谢饶（圣慧）译

藏文注释

1 《སྡེ》རྟོགས། 《པེ》《སྣར》རྟོག 根据前后文义分析，此词应拼做 རྟོག་པ，表示考察、观察之义，径依《པེ》《སྣར》并据此而译。特此说明。

2 འཕགས་པ 一词并未见于各版《甘珠尔》大藏经之中。

3 《甘珠尔》大藏经的藏汉译本中，皆未见与此段引文相同或相似的段落。此段藏译所据原经版本，疑与现存汉藏译本所据之原本不同，今以新译经文暂代。待考。

4 《པེ》《སྣར》ལ། 本文依照此二版本而译。

5 《པེ》《སྣར》བསལ། 斟酌前后文义，此处采取此二版之拼写而译。

6 《པེ》《སྣར》དང་།《སྡེ》等版本则做 མེད。按文义，应依《པེ》《སྣར》解，因此将之替换为 དང་。特此说明。

7 此处似乎应加上一个表示受格的虚词 ལ，表示针对智者的讲解方式（用以呼应下文“针对普通人的讲解方式”）。但各版本皆无此字。

汉文注释

* 临终智：原文写做 འདའ་ཀ་ཡེ་ཤེས，梵文做 *atyayajñāna*，根据 Casey Kemp 和 Tom Tillemans 的英译本当中的前言，“临终智”一词并不容易理解，而较好理解的经名是（Atijñānasūtra（《超越智经》）。 话虽如此，他们终究还是接受了原文的字义，译为“临终智”（wisdom at the hour of death）。

不过，当我们参考寂天《释》对于临终（梵 atyaya / 藏 འདའ་ཀ་）一词的使用与他对该词的相关解读，确实不难从中发现，该词兼有“临终”以及“经过、已发生”（藏 འདས་པ）的二重意涵，这二重意涵的解释与使用方式，在印度时期似乎已有过辩论，并可同时融摄于本经之中。因此，藏文译师当初选用偏义解释，将之译为“临终”，似乎更能符合原经的脉络以及经释所涵括的辩论内容，是个更周延的译词选项。

1 此处藏文系出于管．法成译自唐代实叉难陀的汉译本《大乘入楞伽经》卷六（CBETA, T16, no. 672）之藏文本。

2 出自汉译本《大乘入楞伽经》卷三。

3 出自汉译本《大乘入楞伽经》卷七。汉文原译仅有三句，汉译藏时译成了四句。

4 《注》的原文并无“法”（ཆོས）一字，原经之中则有此字。

5 出自汉译本《大乘入楞伽经》卷七。

6 此处引文，依菩提流支所译《佛说法集经》卷六（CBETA, T17, no. 761）。

7 此处引文，依法护所译《佛说大乘入诸佛境界智光明庄严经》卷三（CBETA, T12, no. 359）。该经此段文字的异译，尚可见于昙摩流支所译《如来庄严智慧光明入一切佛境界经》卷二：“心自性清净故，彼心客尘烦恼染，而自性清净心不染。”（CBETA , T12, no. 357）

8 此处引文，依法护所译（CBETA, T12, no. 359）。昙摩流支的译文则做：“文殊师利！菩提自性清净，以自性清净故。自性清净者，所言自性清净，彼不染如虚空、平等如虚空、自性同虚空，譬如虚空，本来自性清净。”

9 此处引文，依法显所译《大般涅盘经》卷三（CBETA, T01, no. 7）。南本《大般涅盘经》则有“《大般涅盘经》卷二：“有为之法，其性无常。生已不住，寂灭为乐”等句（CBETA, T12, no. 374）。

10 修：现今通行的原经藏译版本当中，仅写做“修”（བསྒོམ），此处引文则写做“善修”（རབ་ཏུ་བསྒོམ）。大多时候，修或善修是互通的。由于诸版本及二篇释论中，

仅有此处写为“善修”，其余皆做“修”，可知此处或系抄写时增益所致。

11 此处引文，依义净所译《佛说能断金刚般若波罗蜜多经》（CBETA, T08, no. 239）。

12 出自汉译本《大乘入楞伽经》卷六。

13 出自汉译本《大乘入楞伽经》卷二。

14 出自汉译本《大乘入楞伽经》卷六。

15 出自汉译本《大乘入楞伽经》卷六。

16 此处偈文仅见于本论，而不见于其他藏经之中，故而无古译可供稽考，因此新译之。特此说明。

17 出自汉译本《大乘入楞伽经》卷七。

18 出自汉译本《大乘入楞伽经》卷六。

19 导师：藏文做 འདྲེན་པ，梵文写做 *nāyaka*。此词有时亦为梵文 *pariṇāyakaḥ*（ཡོངས་སུ་འདྲེན་པ，实叉难陀所译《大方广佛华严经》卷十四〈净行品〉中译为“普导”［CBETA, T10, no. 279］）、*vināyakaḥ*（རྣམ་པར་འདྲེན་པ，〈净行品〉中则译为“遍导”）二词的对译略称。同字的异译语词尚有：导、善导、遍导、普拔等。取其救众生出生死，向于解脱与一切智智果之义，做为佛陀的同义词。又，佛陀的另一他称“大师”（*śāstṛ* / སྟོན་པ）义为“能教诫弟子、化导无量众生者”，所以有时也译为导师或本师（本缘导师、根本教师）。

20 此处引文，依法尊所译《现观庄严论略释》卷二所列本颂（CBETA, B09, no. 31）。

21 此处引文，依施护所译《六十颂如理论》（CBETA, T30, no. 1575）。

22 根据福称论师（Bhavyakīrti，生存年代不详）所撰《中观宝炬论》（Madhyamakaratnapradīpa / དབུ་མ་རིན་པོ་ཆེའི་སྒྲོན་མ། Toh: 3854。该论有别于通常也称为《中观宝灯论》的清辩（Bhavyaviveka, ?-754）著作《般若灯释》）引据相同的文句时，指出此语出自月称（Candrakīrti, 600-650）（中华大藏经丹珠尔（对勘本）第 57 册，p.1440。BDRC ID: W1PD95844, vol: 57）。由于此语查无古译可供稽考，因此新译之。特此说明。

23 根据吉天颂恭（འཇིག་རྟེན་གསུམ་མགོན། 1143–1217）于《三界法王能王惹纳师利之外教言集．摩尼宝库》（ཁམས་གསུམ་ཆོས་ཀྱི་རྒྱལ་པོ་ཐུབ་དབང་རཏྣ་ཤྲཱི་ཡི་བཀའ་འབུམ་ནོར་བུའི་བང་མཛོད་བཞུགས་སོ）所言，此二句出于《入楞伽经》（电子版，p. 652, BDRC ID: W3JT13348:006:0004）。经查该经汉藏版本，皆未得见此二句，因此新译之，特此说明。

24 此段经文出自《一万八千颂般若》（ཁྲི་བརྒྱད་སྟོང་པ）。但于玄奘译《大般若波罗蜜多经》中仅见类似段落，却不尽相符，因此新译之。特此说明。又，该段文字亦见于《般若摄颂》（Ratnaguṇasañcayagatha / ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་སྡུད་པ་ཚིགས་སུ་བཅད་པ），古代汉译有法贤所译的《佛说佛母宝德藏般若波罗蜜经》卷一〈行品第一〉：“大施大慧大威德，佛乘最上而得乘，发菩提心度众生，是故得名摩诃萨。”（CBETA, T08, no. 229）由于法贤译本与藏译本第三句相去较大，因此新译之。特此说明。

25 此段引文或相关内容，推测出于经论，但未见于各版《甘珠尔》或《丹珠尔》藏文大藏经之中。出处尚待考察。

26 此段原经的引文并未见于各版《甘珠尔》大藏经之中，今据本论另译。

27 此段经文引文的藏译本仅见于本论，出处待考。

28 既有的汉译《大宝积经》中，未能得见此二句，因此新译之，特此说明。待考。

29 此段引文出自《般若摄颂》。《佛说佛母宝德藏般若波罗蜜经》卷二〈般若伽陀现世品第十二〉则译做：“起虚空见众生相，虚空无相不可得，佛说法法非相应。”由于法贤译本与藏译本所呈现的字面意义差距稍大，因此新译之。特此说明。

30 根据义理，此处似乎应做“避免于世俗中有损于因果”。但各版刻本皆如此拼写，暂且按字面翻译。若将前后文脉一并纳入考虑，此处应在说明“如果只宣说胜义，则会否定‘世俗中有因果规律（因果无损）’的事实”，所以说了空悲双运。也就是说，若加上了“若唯说胜义”这一前提，则据字面意义而译为“无损”，也可说得通。尚祈方家鉴察斧正为荷。

31 此段经文引文的藏译本仅见于本论，出处待考。

32 明宝乘论：原文写做 ཐེག་པ་རིན་ཆེན་གསལ，应系一论典之名。此论名与内文皆未见于其他文本，相关详情待考。

33 中观真实论：原文写做 དབུ་མ་དེ་ཁོ་ན་ཉིད，应系一论典之名。此论名与内文皆未见于其他文本，相关详情待考。

34 根据义理，悲心应为菩提心之因，菩提心由此而生。但原文如此，故而依据原文译出。引用此段文字，应系为了补充说明前文所言“悲心与胜义菩提心（空性）”无别”，故说悲心出于菩提心（空性）。尚祈方家鉴察斧正为荷。

35 该句应系出应出自 སྡུག་བསྔལ་མཐར་ཕྱིན་འདོད་པ་དང་། །བདེ་བའི་མཐར་ཡང་འགྲོ་འདོད་པས། །དད་པའི་རྩ་བ་བརྟན་བྱས་ཏེ། །བྱང་ཆུབ་ལ་ནི་བློ་བརྟན་བྱ། ། 卷首的一段（藏文版为偈颂体）。依法护所译《大乘集菩萨学论》卷一〈集布施学品第一之一〉则为长行：“拔诸苦本，

希妙乐行，竖菩提因，发坚固意，不坏信根。”（CBETA, T32, no. 1636）。

36 观中理论：原文写做 དབུ་མ་རིགས་པ་བརྟག་པ，应系一论典之名。此论名与内文皆未见于其他文本，相关详情待考。

37 成中观广论：原文写做 དབུ་མ་སྒྲུབ་པ་ཆེན་པོ。此论名与内文皆未见于其他文本，亦不见于龙树相关著作中。详情待考。

38 此段引文出处不详，待考。

39 此段引文出处不详，待考。

40 此段引文出处不详，待考。

41 此段引文出处不详，待考。

42 二种论典：原文写做 བསྟན་བཅོས་རྣམ་གཉིས。不知具体为哪二种论。待考。根据 Lhasey Lotsawa Translations & Publications 所出版的英译本，所谓二种论典是指毗婆沙宗以及经部宗。见：Lhasey Lotsawa Translations & Publications (trans. & pub.), The Noble Wisdom of the Time of Death Sūtra & Commentaries by Prajñāsamudra and Śāntideva, 2015, p.87, note 5.

43 相同引文未见于其他文本，亦不见于龙树相关著作中。详情待考。

44 此段经文引文的藏译本仅见于本论，出处待考。

45 此处引文，《大宝积经》卷一百一十二〈普明菩萨会〉（CBETA, T11, no. 310）

46 从此段引文后方出现敬语 གསུངས་པ（说）来看，引文应系出自佛经。又，该引文的藏译本仅见于本论，出处待考。

47 解悟经：原文写做 རྟོགས་པའི་མདོ。此经不详，似为某经的略称。又，此段经文引文的藏译本仅见于本论，待考。

48 此段经文引文的藏译本仅见于本论，出处待考。

49 教法的形式: 原文写做 བསྟན་པའི་ཚུལ་དུ, 意味所说教法的内容形式。这是相对于“成就的形式”（གྲུབ་པའི་ཚུལ་དུ）而言的。

50 此段原经的引文与各版《甘珠尔》大藏经所收录的版本译文略有出入，今据本论而译。差异之处，尚请识者鉴察。特此说明。

《圣临终智大乘经暨经注二篇》编译团队：

译者：圆满法藏编译委员会
审润、编辑：圆满法藏编译委员会
设计排版：王绍宇、张春静

圓滿法藏·佛典漢譯
THE KUMARAJIVA PROJECT